

ELBİSTAN NURHAK EKİNÖZÜ AFŞİN ALEVİLİĞİ ÜZERİNE

On the Alevism of Elbistan, Nurhak, Ekinözü and Afşin

Zum Alevitentum in Elbistan, Nurhak, Ekinözü und Afşin

Ali AKSÜT*

DOI: 10.24082/abked.2017.15.011

Bu çalışmada, Kahramanmaraş'ın Elbistan, Nurhak, Ekinözü ve Afşin ilçelerine bağlı Alevi dede ve talip topluluklarının yaşadıkları yerleşim birimlerinde gerçekleştirilen alan araştırmaları üzerinden elde edilen bilgi ve tespitlere yer verilmiştir. Yöredeki Alevi topluluklarının tarihî kökenlerini aydınlatmaya yönelik Can Beglü, Dömbelü, Ehl-i Haklar, Goranlar, Halaçlar, Kakailer, Karan, Kaşan, Lekler, Şebekler, Tab, Teberiler, ve gibi topluluklar hakkında bilgi aktarılmış ve bu toplulukların yöredeki Alevi ocaklarıyla bağlantıları üzerinde mevcut literatür ve sözlü kaynaklardan derlenen bilgiler aracılığıyla değerlendirmeler yapılmıştır. Ayrıca yöredeki Alevi ocaklarının Dede Garkın, Hacı Bektaş Veli, Kadıncık Ana, Timur gibi tarihi şahsiyetlerle olan ilişkileri üzerinde durulmuştur. Diğer taraftan çalışmada, yöredeki en bilindik Alevi ocaklarından Sinemilli Ocağı'na geniş bir yer ayrılmıştır. Sinemilli Aşireti, Alhas Aşireti ve Kantarma Ocağı'nın tarihi kökeni, yapılanması ile ilişkili aşiret, oba, yerleşim yerleri hakkında mevcut literatür, arşiv belgeleri değerlendirilmiş, alan araştırmaları üzerinden yeni özgün derleme ve tespitlere yer verilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Kahramanmaraş Alevileri, Sinemilli Ocağı, Kantarma Ocağı, Elbistan, Nurhak, Ekinözü, Afşin.

* Araştırmacı Yazar, Antalya Türkiye, a_aksutcan@mynet.com.

ABSTRACT

This paper includes the data and findings acquired through the field researches carried out on the locations of Elbistan, Nurhak, Ekinozu and Afsin, towns of Kahramanmaraş province, where Alevi “dede” and aspirant communities live. It is given information about communities such as Dumbelu, Can Beglu, Karan, Kasan, Tab, Halac, Lek, Goran, Teberi, Ehl-i hak, Sebek and Kakai with the purpose of clarifying the historical roots of Alevi communities in the region, and the connections of these communities to the Alevi “ocaks” in the region are appraised through the information collected from available literature and oral sources. Also, the paper put emphasis on the relations between the Alevi “ocaks” in the region and historical persons such as Dede Garkın, Hacı Bektas Veli, Kadincik Ana and Timur. Besides, a large part of the paper is dealing with the Sinemilli “ocak”, the most well-known of Alevi “ocaks” in the region. The paper includes new and original compilations and findings from available literature, archival documents and field researches about historical roots of the Sinemilli tribe and the Kantarma “ocak”, its structure and tribes, nomad groups and settlements related to this “ocak”.

Keywords: Alevis of Kahramanmaraş, Alevis, Sinemilli “ocak”, Kantarma “ocak”, Elbistan, Nurhak, Ekinozu, Afsin.

ZUSAMMENFASSUNG

Der vorliegende Artikel basiert auf dem Wissen und den Erkenntnissen von Feldforschungen, die in den von alevitischen Dede's und Gläubigen bewohnten Siedlungen rund um der Provinz Kahramanmaraş zugehörigen Städte Elbistan, Nurhak, Ekinözü und Afşin durchgeführt wurden. Um die historischen Wurzeln der in diesen Regionen lebenden alevitischen Gemeinschaften wie Dümbelü, Can Beglü, Karan, Kaşan, Tab, Halaç, Lek, Goran, Teberi, Ehl-i hak, Şebek und Kakai erforschen zu können, wurden die vorhandene Literatur und mündliche Quellen dahingehend ausgewertet und untersucht, welche Informationen bzw. welches Wissen über diese Gemeinschaften vorliegt oder weitergegeben wurde und wie ihr Verhältnis zu den in den genannten Regionen angesiedelten Ocak's ist. Außerdem ist das Verhältnis zwischen regionalen Ocak's und historischen Persönlichkeiten wie Hacı Bektaş Veli, Kadıncık Ana und Timur, Gegenstand dieses Artikels. Ein besonderer Fokus wurde dabei auf den Ocak Sinemilli, der in dieser Region zu einem der bekanntesten alevitischen Ocak's zählt, gelegt. So wurden die Feldforschungen explizit mit Leitfragen zur historischen Wurzel des Sinemilli Volksstammes und des Kantarma Ocak's, Institutionalisierung des Stammes und dessen Verhältnis zum Kantarma Ocak, Lager und Wohngebiete analysiert. Die aus dieser Analyse gewonnenen neuen Erkenntnisse werden hier ebenfalls vorgestellt.

Schlüsselwörter: Aleviten in Kahramanmaraş, Ocak Sinemilli, Ocak Kantarma, Elbistan, Nurhak, Ekinözü, Afşin.

Dünyada üç kıtanın birleştiği, çok değişik uygarlıkların izlerinin olduğu, farklı kavimlerin binlerce yıl yan yana yaşadığı, kültürel zenginliğin doruğa ulaştığı bir ülkenin insanlarıyız. Sosyal, kültürel, ekonomik açıdan güçlü, eski uygarlıklardan alınan güçle demokrat, çağdaş değerler ile donanmış, mutlu bir toplum olacağımıza, tam tersine geri kalmışlığın tüm göstergelerini yaşıyoruz.

Yeryüzünde geri kalmış ülkelerin geçmişine bakıldığı zaman ortak bir yanları olduğu görülür. Cehaleti yenip aydınlık ile tanışmamış dolayısı ile geri kalmış, yoksul ülkelerin insanların gerçek tarihleri yazılmamıştır. Ya da onlar; “senin tarihin bu” diye sunulan bilgileri doğru sanıp evlatlarına anlatmışlardır. Değişmez kuraldır; tarihi daima egemenler yazar. Elbistan çevresi değişik medeniyetlere kapısını erkenden açmışsa da yöre tarihi, özellikle ihmal edilmiş gibidir. Elbistan ve çevresindeki yerleşim yerlerinde 13 yüzyıldan günümüze kadar yoğun bir Alevi nüfusu yaşamıştır. Bölgeden Anadolu ve değişik ülkelere yoğun göçler, göçürmeler olmuştur. Selçuklu, Osmanlı ve Cumhuriyet dönemlerinde, Alevilerin yurttaşlıklarına, sadece inançları penceresinden bakılmış, tüm iktidarlar, onları her zaman yok edilmesi gereken kitle ya da zihniyet olarak görmüştür. Bu yaklaşım Selçukludan günümüze kesintisiz devlet politikası olmuş, Osmanlı asimilasyon çıtasını kan ile süslemiş, Cumhuriyet döneminde de durum değişmemiştir.

Tarihte birçok devlet, hanedan ve iktidar, sindirmek istedikleri toplulukların tarihlerini karartıp, kendi uydurdukları masalları onlara tarih diye sunmuşlardır. Dikkat edilirse, yazılmış resmi tarihlerin hiç birisinde aynı topraklarda yaşayan “ötekilerin” geçmişinden hiç bir iz olmadığı görülür.

Düşünen, irdeleyen, yargılayan, eleştirip karşı duranların yok edilebilmesi için egemenler bütün zamanlarda, dünyanın her yerinde, asimilasyon için büyük fonlar ayırmaktadırlar. Yöneten egemen kadro diğer baskı unsurlarının yanına, yetiştirdiği bu çok vasıflı, donanımlı adamlarına her türlü olanağı sağlayıp, gerçek arşiv bilgilerini, önemli özel bilgileri, eski kaynakları onların hizmetine sunmaktadır. Günümüzde Aleviler için övgü olacak tarihi bilgiler süzöldükten ve bile bile çarpıtıldıktan sonra, kalan masal tüm kitleye, sanki “müşterek tarih imiş gibi” sunulmaktadır. Egemenlere özgü bu davranış, bilimsel asimilasyon için temel kaidelerin başında gelir. Hal böyle olunca, kültürel ve inançsal varlıklarını sürdürmek isteyen kitlelerin içinden çıkan, asimile yani yok edileceğini sezen, halkına karşı sorumluluk duyan çevreler, kendi tarihleri yazılmadan var olamayacaklarını görürler. Onlara ait taş kaleler, bunun yanında manevi inanç ve kültürel kaleleri yıkılmış, köylerinin adları değiştirilip unutturulmuş,

ya da unutulması için gerekli zemin hazırlanmıştır. Egemenlerin uşağı haline gelmiş, maşa gibi kullanılan, bol unvanlı, iyi donanımlı, çok yönlü beslenen, resmi yayın organları ile sürekli övülüp kahramanlaştırılan tarihçiler (!) yapacakları tüm tahribatı yapmış, yalana, masala, iftiraya dayalı kurgularını, toplum önüne “müşterek tarih imiş gibi” koymuş ve koymaktadırlar. Bu türler, çark böyle döndükçe sürekli var olacak, aydın giysileri içine saklanmış çarpık sistemin borazanları olarak anılacaklardır.

Sorumluluk taşıyan, erdemli, kimlikli kalmanın ne demek olduğunu sezen, “ötekilerden” bazı insanlar, tüm olanaksızlıklara, engellemelere karşın, kendi tarihlerinin yazılması için amatörce çaba gösterirler.

Çocuklarına hangi aşiretten, hangi soydan, nereden ne zaman geldiklerini, üç göbek öncesinde kendilerine kimler dendiğini bile bilmediklerinden şikayetçi olan bu insanlar; toplanıp bir çalışma yapılmasını rica etmişler. Bir yaşlı Sinemilli; konuyu irdelediğimiz ilk günlerde; “Kim çıkıp da sizin geçmişiniz şudur, dedi ise inandık. Başka tarihimiz, çaremiz yok sandık. Vicdanı ile yaşayan temiz insanlardık. Haksıza karşı durmaktan başka bir suçumuz olmadı. Bizi çok kötülerdiler. Hala da kötüyeyip, karalıyorlar. Ekmek derdi ile geçmişimizi bize unutturdular. Oysa tarihimizi bilmek ekmek kadar gerekli imiş, geç fark ettik. Her toplum kendi evlatları eliyle, kendi tarihini yazdırmalı” dedi. Bu cümle temiz, haklı, insani ve irfani bir arayışın olgunlaşmış dile dökülen saygıya değer işareti idi.

İşte bu saydığımız ölçüğün içerisinde yaşayan, Elbistan ve çevresindeki Alevi kurumlarının yöneticilerinden bazıları 2007 yılı sonunda bana, Elbistan çevresindeki Alevi inançlı insanların yaşadığı yerleşim yerlerini dolaşıp, “sözlü tarihlerini” yazmamı istediler. Sıfıra yakın bir imkân ile (bu çalışmada kullandığımız tek ulaşım aracı eski bir cenaze arabası idi) yola çıktık. Yöredeki bazı yerleşimlere üç beş kez, kimisine sadece birer kez gitme olanağı buldum. Yerleşim yerlerinde yaşayan, sözlü tarihlerini az çok bilen tüm yaşlıları, köy kahvelerinde, uygun gördükleri evlerde bir araya getirip, dinledim. Bazı olayları mümkün olduğunca doğru yazabilmem için tekrar tekrar aynı köylere, gidip, sunulan en ufak ayrıntıyı yazmaya çalıştım. Ulaştığım kitlenin yüzyıllardır yaşadığı baskılar sonucu, çok değişik kaygıları var idi. Antidemokratik bir ülkede yaşayan, asimile edilmesi kararlaştırılmış “öteki” insan; çekingen, kaygılı, birçoğu da doyurucu olmayan eksikli, yarım bir bilgi sundu bana. Öyle olunca derlemede ulaşabildiğimi yazmak zorunda kaldım. Alanda sözlü tarih çalışmanın zorluğunu bildiğim için, yarınlara kalsın kaygısı ile deşebildiğim kadar yaşlı kaynak kişiyi rahatsız ettim.

Hacı Bektaş Veli Anadolu Kültür Vakfı Başkanı Ali Rıza Cimikoğlu ve arkadaşlarının ısrarları ile küçük bir çalışma olsun önerisi zamanla büyüdü. Belirlediğimiz alanda sözlü tarih çalışmaları çoğaldıkça, yöre için yazılmış çok fazla kaynağa ihtiyacım olduğunu gördüm. Olanaklarım ölçüsünde, amatörce ve iyi niyetle yazılmış olan bu kitapları tarayıp kaynak olarak kullandım. Elbistan dışında –yirmiye yakın- yerleşim yerine gittim. Elbistan, Nurhak, Afşin, Ekinözü, Malatya, Doğanşehir, Darende, Gölbaşı, Pazarcık, Elazığ Piran çevresi, Erzincan, Kemah gibi yerleşim yerlerinde ve çevrelerinde, konu ile ilgili, bilgilerini kaynak olarak değerlendirebileceğim çok sayıda insanla görüştim. Çalışma alanımın çevresindeki kent ve kasabalardaki tüm kütüphanelerdeki yerel kaynakları değerlendirmeye çalıştım. Osmanlı tahrir kayıtlarında adı geçen cemaat ve yerleşim yerlerinin tümünün kayıtlarını ekledim. Samimi, bilgi verme gayretinde olan, sözlü tarihten yola çıkarak bile olsa, evlatlarına kendilerini anlatacak bir kaynağa ihtiyaç duyan bu insanları sabır ile dinledim. Zaman ve olanaklar elverse idi, kısa kısa da olsa geçmişlerini yazdığım toplulukların kültürlerini, inanç ve folklorik değerlerini de bu çalışmanın içerisine almak isterdim. Daha bütün daha doyurucu olurdu. Olmadı, arzuladığım çok şey gözümde kaldı ama bu kadarına da galiba maddi yönden mecburduk.

Benden istenilen, çalışılan yerleşim yerlerinin eski adı, yerleşimi kimlerin, ne zaman kurduğu, nereden geldikleri, aşiret ve boy adları, hangi dede ocağının talibi oldukları, saygı gösterilen kutsal makamları, eski yurt yerleri, yaylaları ve mevkii adları gibi verilerin genç kuşaklara ulaşması için, derleme yapmam idi... “Kitap bu yaklaşım ile yazıldı,” demek doğru olur... Sona gelip tükenmeden, tarihi unutturulmak istenen, geçmişi çarpıtılarak sunulan bir toplumun ezberinin bozulması gerekti. En zor şey kitlelerin ezberini bozmaktır. Bunu yapmaya kalkıştığınızda en çok onların içinden çıkanların tepkisini alırsınız. Ancak, bu insani bir sorumluluktur. Her toplum geçmişte yeni ve farklı olanı yadırgayıp tepki koymuştur, koyacaktır da. Ancak yeni düşünce ve veriler bir süre sonra o kalıpların pasını çözer topluma yeni bir ruh vermeye başlar.

Amacım acıya, yoksulluğa, baskının her türüne doymuş yöre insanının eşit yurt-taşlık hakkını elde ettiği, demokratik bir ülkede yaşama başlayacağı güne kadar, bulgularımı onlara yardımcı olmaktı. Benim yaptığım tüm olanaksızlıklara rağmen acılarını yüreğimde duyduğum toplumun mutlu bir geleceğe kavuşmasıdır. Antidemokratik bir ülkede ötekileştirilen insanları yazmak yerine, Elbistan ve çevresinde soluk alan herkesi yazmak isterdim. Ancak soluğu kesilmek istenen bir kitle var iken bu mümkün olmadı.

Elbistan Tarihi

Elbistan kenti, Maraş ilinin Kuzeydoğusunda, Doğu Anadolu'nun batı ucunda, Akdeniz Bölgesinin de doğu sınırında, ortalama 1150 metre yükseklikte, verimli Elbistan ovasında kurulmuş, eski bir yerleşim yeridir. Eski kaynaklarda “Yukarı Ceyhan Bölgesi” olarak anılmakta, eski Anadolu medeniyetlerinden izler taşımaktadır. Karahöyük'te (Elbistan) Hititlerden kalma Fırtına Tanrısının onuruna “Büyük Kral” ziyareti nedeniyle dikilmiş bir dikili taş ile Luviler'e ait Izgın Dikilitaşı ile Elbistan Ovasında Hiyeroglifsel Luvice yazıtlı, bir çift aslan heykeli vardır (Aro, 2010: 138-140, 265).

Yöre halkının, önceleri Nabatlar'dan yani Tevrat'a göre İsmail oğlu Nabayot soyundan olduğunu yazanlar bulunmaktadır. Bunlar önceleri Irak çevresinde yaşarlar iken batıya göçmüşler, Arap mı Aramlı mı oldukları kesin bilinmeyen tüccar topluluktur (Çağatay, 1989: 40-44). Bir başka kaynakta; Nabat, Babil demektir. Nabatlar Sam b. Nuh soyundandır. Faris ve Nabit kardeşitirler (Mesudi, 2004: 131-132). Yöre halkının Nabatlar'dan olduğu söylemi, tarihsel süreç içinde pek kısa kalan bir dönem için doğrudur, denilebilir.

Birçok eser bölge tarihinin ilk çağ medeniyetlerine kadar uzandığını göstermektedir. 1060 Yıllarında Ermeni tarihçileri Elbistan-Afşin yöresini Tauplur diye adlandırmışlar (Grousset, 2006: 602). Bölgede yok olmuş bir kentin ilk adı Göynük olup, Hades Göynük olarak bilinir. Kent bir kısığı tutar, Akça Derbend'i bulur, Zilli Han'ı geçer, Elbistan ovasına ulaşır. Burası Bozlar Beldesidir. Seyyah Herevi Elbistan'ı “Eblüsteyn” olarak yazmıştır. Eski bir kaynağa göre yöre önemli bir inanç merkezidir. 27 Haziran günü bölgede “Yedi Uyurlar Günü'dür.” Eshab-ı Kehf Cebbarların şehridir (Alparslan, 2010: 78-98). Cebbar, dilediğini yaptıran güç sahipleri, bir nevi ermişler manasında kullanılan bir sözcüktür.

Anadolu'nun küçük kopyası Elbistan Ovasında değişik eski medeniyetlere ait yirmiyeye yakın höyük vardır. Elbistan Ovasına ilk yerleşenler, Anadolu'nun kadim uygarlıklarından Etiler, daha sonra onları yıkan Asurlulardır. Bölgede ilk önce Efsus, Hunu, Rumman yerleşimleri var oluşmuştur. Elbistan Ovası orduların toplanıp, dağıtılmasına elverişli, stratejik, merkezi bir ovadır.

Yollar ile kentlerin, ülkelerin kaderleri arasında derin bağlar vardır. Üç kıtanın ortasındaki Anadolu'da yolların birçoğu Elbistan Ovasında birleşir. Rodos, İstanbul,

Antalya, İzmir'den gelen yollar Elbistan'dan geçerek doğuya gider. Yollar bütün zamanlarda ticaretin büyüklüğüne göre yapılmıştır. Elbistan ovasının Kayseri girişi Zamantu bölgesinde tarihte kurulmuş “Yabanlu Pazarı” adında meşhur, beynelmil bir fuar bulunmaktadır.

Elbistan Ovasının doğusunda, günümüzde Darende sınırları içerisinde kalan Yeniköy'de, yönü doğuya bakan iki görkemli aslan heykeli bulunmaktadır. Kimi araştırmacılara göre bu Arslantaşlar Hitit medeniyetine aittir (Yazıcıoğlu, 1944: 4). Arslantaşlar, bir ülkenin ya da eski, görkemli bir kent devletin kapısını bekler gibidir. Elbistan eski köklü medeniyetlerin birçoğuna yurt olmuştur. İslamiyet'ten önceki dönemde Elbistan'da yaşayan Yakubi Hıristiyanlar İslam'ı kabul etmeyince, İslam Arabibus (Efsus) valisince, şehir yıkılmıştır. Dünyaca bilinen Efsus-Eshab-ı Kehf çok önemli antik bir yerleşimdir. Nasaralıların üçüncü toplantısı Efsus'ta iki yüz metropolitin toplanmasıyla burada yapılmıştır. Nasturiler ise bunlara karşı çıkmışlardır.

Bölge İslam fethi sonrası üç beş yüz yıl İslam Şam vilayeti, Cizre vilayeti, doğusu Ermenistan, güneydoğusu Rum olarak kalır. 643 yılında Halife Ömer bölgeye akın yapar, Emeviler döneminde de bölgeye saldırılar olur ama bölgede tutunamazlar.

Hız. Ali'nin Düldül adlı atı ile Maraş-Kayseri yolu üzerindeki Ali Kayasının bir tarafından diğerine atladığı, halk arasında anlatılmaktadır. Maraş, İslam ordularınca, Ömerülfaruk zamanında Mervan tarafından fethedildiği için, Mervanilhımar adı ile de anılmıştır. Abbasiler devrinde, Eba Müslim Horasaninin başkaldırısı üzerine, Emeviler bozguna uğrayıp Mervan öldürülünce, Maraş yeniden Romalıların eline geçmiştir. Abbasi döneminde Mehdi ise Horasan'dan topladığı bir orduyu, oğullarının komutasında, Ceyhan nehrine kadar olan bölgeye yerleştirmiştir. Abbasi döneminde, Maraş-Göksun çevresindeki yüksek mevkideki insanlar, Horasanlı-Turanlı idi (Atalay, 1339: 25-26, 30). Ceyhan Efsus bölgesi yani Elbistan, Afşin çevresi, 1380'li yıllarda da, Yakubi mezhebinin merkezlerinden idi (İsl. Ans., 1993: 223-225).

Türkler ise Maraş'a Araplardan çok sonra Büyük Selçuklu döneminde gelmişlerdir. Selçuklu İbrahim Yınal, Buhara ve Horasan taraflarındaki Oğuz kabilelerini Rum'a göndermiştir (Atalay, 1339: 35). Arifi Paşa Tarihi'ne göre, yörede önemli bir süre geniş bir alanda egemenlik kurmuş olan Dulkadirîlilerin kitabelerinde de “Horasani” diye yazılmaktadır (Yavuz, 2003: 38).

Ablasta, Ablastayn, Ablastin, Ablistan diye anılan bölge 1665-1666 yılında ilk kez Albistan/Elbistan diye anılmıştır. Göksun ise Köksün diye anılmaktadır (İsl. Ans., 1993: 223). Geçmişini bu şekilde andığımız bölgeye gelerek Dulkadir hükümetini oluşturanlar; Cengiz Vakası üzerine, Büyük Asya'daki yurtlarını, Dulkadir adlı bir beyin etrafında terk eden, kara kıl çadırlarda oturan, Türkmen ulusudur (Kaya, 2008: 15).

Alaüddevlle Bey zamanında olgunlaşan Dulkadirliler Devleti; Maraş, Zamantı, Kayseri, Kırşehir, Ankara, Bozok (Yozgat ciheti), Malatya, Harput, Hısn-ı Mansur, Diyarbakır, Urfa, Kal'atür-Rum, Ayıntab, Haruni, Antakya, Sis, Trablus Şam, Uzeyr, Ayas taraflarını içine alıyordu (Arifi Paşa, 2011: 65-66).

Ayrıca Haymana çevresine zorunlu iskân edilen aşiretlerin yöreye taşıdığı bir isim Cincime Sultan'dır. Cincime; Ali bin Ebu Talip ile birlikte anılan ve Maraş ahalisine mektup götüren kişidir (Atalay, 1339: 26). Bu bilgi; Haymana konusunda derlediğimiz bilgilerin ve o aşiret üyelerinin geçmişte Ali yanlısı bir inanca sahip olduklarını göstermektedir.

Yöre Toplulukları ile Adları Örtüşen Topluluklar

Günümüzde Elbistan çevresinde yaşayan ve konumuzla ilgili bazı topluluk adları ile Asya'nın değişik yerlerinde bulunan, bazı bölge ve yerleşim yeri isimleri birbiriyle örtüşmektedir. Adı geçen bölgelerden tarihin değişik zamanlarında Anadolu'ya önemli göçler olduğu bilinmektedir. Sözlü gelenek içinde anlatılanlar ve yazılı kaynaklardaki bu bilgileri atlamadan düşünmek, bizi daha sağlıklı bilgilere götürecektir. İsimleri örtüşen bu toplulukları kısa da olsa tanımak gerekir.

Dumbelü: Fars coğrafyası halklarındanırlar. İran'ın Herbavend ve Her çevresinde Donboli, Dumuli diye anılan Şii aşiretler yaşamaktadır. Bir kesiti Anadolu'da yaşayan Zazalara Dumbeli denmektedir. Dilleri göz önüne alınarak bunlara Guran adı da verilmektedir.

Safevi Şahlarından Tahmasb zamanı Hoy şehri Dumbeli reisi Hacı Beğ'e verilmişti. 19. yüzyılda Azerbeycan'ın batısında bulunan Hoy ve Selmas yerleşimleri yakınlarında yaşayan Dumbelülerin bir kesitinin başlarında Cafer Kulu Han bulunuyordu. Bu dönem Dumbelüler 1200 aile kadardı. Kürt Tarihi yazarı Şeref Han Dumbelileri Kürt olarak yazmıştır (Sümer, 1999: 441).

Can Beğlü/Cihanbeğlü: Hazar Denizi güneyinde Mazenderan ya da Taberistan diye anılan bölgede bakiyeleri yaşamaktadır. Cihan Beğlü, Şadlu topluluklarından bir gurup Tahran oymakları içinde gözükmektedir (Sümer, 1999: 447-448).

Karan: Hindistan-Afganistan arasında Belucistan'da bir bölge ve yerleşim yeri adıdır. Karan ve Kıran aynı bölgede yani Sind ırmağı batısındadır. Kıran adı ayrıca Bradost Goran beyleri arasında isim olarak yaşamaktadır (Öztuna, 1989: 522).

Kaşan: Fergana'da bir kent adıdır.

Kaşan: İran'da Tahran İsfahan şehirleri arasında bir kasabadır.

Kaşan: Danişmendname adı ile bilinen eserde, Tokat iline bağlı olan Turhal'ın eski adı Kaşan olarak geçmektedir (Danişmendname, 2004: 568).

Tab: Hindistan'da bir bölge adıdır (Aykaç, 1997:128). Gur ülkesinin batı kısmıdır. Ayrıca Hürmüz Boğazı yakınlarındaki Ortavis Irmağının diğer adı Tab'dır. Tab aynı zamanda ışık manasına da gelir. Taban, parlak ışık demektir.

İran ve Irak Coğrafyasında Ehl-i Haklar (Göranlar)

Anadolu'da ve Balkanlarda yaşayan Alevi-Bektaşî inançlı gruplar ile İran, Irak, Azerbeycan, Suriye coğrafyasında yaşayan Ehl-i Haklar veya Göranlar diye adlandırılan inanç gurubunun etnik ve inanç açısından birebir ya da ortak olan bazı yanları vardır. Yoğun Alevî nüfusunun bulunduğu Tunceli yöresinde Ehl-i Hak (Han Abdal) inancı, İran, Irak coğrafyasındaki Ehl-i Hak yolunun devamı, parçasıdır. Yöre halkı; "Yer ile gök yok iken bir top nur var idi" der, Allah'ın insanda tecelli ettiğine inanırlar. Her iki söylem de Ehl-i Hak inancının oluşum bölgesi Batı İran'daki Urmiye Gölü kuzeyinde yaşayan Karakoyun Türkmenleri ile "Caharten" Kürtlerinin yaşadığı bölgeden yayılmadır. Bu bölgede yaşayanlar, yaktıkları ateş etrafında, kadın erkek birlikte, sazlar çalıp kalam/kelam okuyarak cemler yaparlar. Bu bölge, Zerdüşti öğretinin izlerini de taşımaktadır. Tunceli çevresindeki Gureyşan (Kureyşan) cemlerindeki, kızgın külü avuçlamak, avurduna alıp kömürleştirmek, ateş üzerinde yürümek bu eski inancın izleri gibi gözükmektedir (Birdoğan, 1995: 99).

Türkiye dışında kalan gruplar, merak konusu olduğu gibi, çoğu da yanlış bilinmektedir. İran, Irak coğrafyasında yaşayan Ehl-i Hak'lar/Göranlar ile ilgili bir söyleşi, yetkin bir ağız olduğundan, İranlı gazeteci Mehrdad Farahmend ile yapılmıştır. Bu söyleşinin kısaltılmış özetini aşağıdaki gibidir.

İran ekseriyetle Sünni inançlı iken, Şiilik İran'a Safeviler döneminde yayılmıştır. Erdebil ve Erdebil ile Zencan bölgesinin tümü Türk, Hemedan bölgesi Türk ağırlıklı, Kürt ve Fars karışımı nüfusa sahiptir. İran'da yaşayan Aleviler, Ehl-i Haklar, Görönlör olarak da adlandırılmaktadırlar. Alevilerin etnik Azerbeycan'da da genel adı Goran'dır. Onlara Ali Allahi, Karakoyunlu, Urmiye çevresinde Abdal Bey, Kırklar, Sofu vs. denilir. Kendileri Goran ismini sevmez Ehl-i Hak ismini kullanırlar (Blaga, 1977: 51).

Leklerin bir kısmı, Kürtlerin ise azı Ehl-i Hak inancındadır. İran'da etnik temelde Türki kol, Kızılbaş-Bektaşî, Ali İlahi, Hurufî, Goran vs.dir. İrani kol, Ehli-Hak, Şebek, Sarlı, Baracan, Kakai, İbrahimi vb. dir. Arabi kol, Nusayri sayılır (Blaga, 1997: 44).

Horasan Kürtleri, İran Kürtlerinin çoğunluğunun tersine Şii inançlı olup dilleri Batı Kurmanci lehçesinden farklılıklar göstermektedir. Bunların diline çok sayıda Azerice sözcük girmiştir. Azeri kültürü etkisindeki Horasan Kürtlerinin müzik yaşamlarının ayrılmaz bir parçası olmuştur (Blaga, 1997: 167-177).

Görön sözcüğü Kürtçe bir kelime olup kabile adıdır. Ehl-i Hak/Görönlör'ün yarısı Türk yarısı Kürt'tür. Ehl-i Hakların bir milyon civarında bir nüfusa sahip oldukları sanılmaktadır. Zencan çevresinde 10 köy, Hamedan'da bir mahalle, Tahran, Tiran ve Azerbeycan'da Tebriz, Zencan ve eski adı Rızaiye olan Urumiye'de yoğunlaşmışlardır. Belirgin özellikleri bıyıklarını kesmemeleridir.

Ehl-i Hakların inanç esaslarını koyan ve Musa-yı Kazım süreğinden kabul edilen Seyit Berzenceyi'nin türbesi, Irak Kürdistan'ında, İran Irak arasında Berzence'de Şihan köyündedir. Bu köy Irak Halepçe şehrine de İran Pave şehrine de yakındır. Seyit İshak Berzence yörede "Sultan" diye adlandırılır. (Söyleşi içerisinde sürekli Seyit İshak Berzence şeklinde söylense de Sultan Sahak diye de anılıyor.)

Azerbeycan ve İran'a gitmiş olan Irak Türkleri, Kerkük Türkleri önce Seyit Berzence etrafında toplanmışlardır. Ehl-i Hakların inancına göre, Hak, âdem cisminde zuhur eder. Tenasüh (ruh göçüne) inanırlar.

İran'da, Ehl-i Haklar adına yazılmış birçok kitap bulunmaktadır. Ehl-i Hak inancından olanlar inançlarını gizleyip, kitap yazmıyorlar. Onlar ile ilgili dışarıdan kitap yazan Caferî ve Sünni yazarlara "Hamaşeyin" diyorlar. Çoğu yanlış bilgilerle dolu olan bu kitaplardan en tarafsız sayılanı, İran'lı yazar Sıdık Safızade tarafından yazılmıştır.

Daima kendilerini gizleyen, devletçe iyi gözle bakılmayan Ehl-i Haklar'ı Sünni ve Şii'ler sevmez kâfir, dinsiz olarak bilirler, alışveriş etmezler. Ama “*Ehl-i Haklar tek kelime yalan söylemez*” derler. Yedinci yüzyıldan beri Müslüman olup, mürted sayılırlar. İnançlarından dolayı ceza görmezler, devlet dairelerinde de çalıştırılmazlar. Ehl-i Haklar namaz kılmaz, yılda üç gün oruç tutarlar. Hz. Ali, Şiaların evvel (ilk) imamıdır. Allah'a en yakın kişidir. Ehl-i Haklar için İslami helal ve haram kuralları geçerlidir.

Ehl-i Haklar, başlarında seyit bulunan 11 Ocaktan oluşmaktadır. Ateşbeyi adlı Ehl-i Hak tayfasında şarap içmek yasak değildir. Her Perşembe gecesi cem yaparak ibadet ederler. Ceme şeker, tatlı gibi yiyecekler getirir, dua alır, paylaşırlar. Bir de her ayın başında, yalnız erkeklerin girdiği cemleri vardır. Cem yapmak için özel mekâna ihtiyaç yoktur. Ehl-i Hak seyitleri İmam Musa-i Kazım süreğinden, Seyit İshak Berzenci evladıdır. Seyitsiz cem yapılmaz. Halka şeklinde oturuş ceme çocuklar alınmaz, gençler alınır. Ehl-i Haklar, Kürt olan Kırmanşah'ta çokturlar. Tahran'da 14, Hemedan'da 15 cem yeri bulunmaktadır. Tebriz'de de çok sayıda cem yeri bulunmakta olup, cemlere 20-100 kişi arası insan katılmaktadır. Oruçlu olunan günlerde yapılan cemlere ise her Ehl-i Hak katılır. Ehl-i Hak cemlerinde çöğür ile kelim (nutuk, nefes, deyiş) anlamında olup, Bulgaristan Alevi-Bektaşilerince de aynı anlamdadır. Cemlerinde eski el yazması kitapları okuyan Ehl-i Hakların 24 şairi vardır. Yarım saat kadar süren cemlerinde, Kuran okunmuyor. Bayram ve oruç gecelerinde yapılan cemler ise daha uzun, üç dört saat kadar sürer.

Ehl-i Hakların büyük ocaklarından biri Ateşbeyi adını taşımaktadır. Ateşbeyi ocağının başı olan Seyit Nizamettin bir Kürt'tür. Şarap, bu ocakta serbesttir. Diğer büyük Ehl-i Hak ocağı Şah İbrahim adını taşır. Bu ocak İran'ın Sekne adlı bir Kürt şehrinde yer almaktadır. Bunlarda domuz eti yemek ve kurban etmek serbesttir. Türkiye'deki Şah İbrahim ocağı seyitleri Ehl-i Hak değildir.

Irak'ta da çok sayıda Ehl-i Hak inançlı insan yaşamaktadır. İran'da evden çıkan kadın hicaplı (kapalı) olur. Ehl-i Haklar içerisinde hicap yani kaç, göç, gizlenme, saklanma yoktur. Cem evlerinde yaygın olarak Hz. Ali resimleri asılıdır. Ayrıca İran'da Niymetullah ve Akhisar Dervişler diye gruplar vardır. Bunlar Ehl-i tarikattır. Caferi birisi Akhisari bir dervişe gidip katılabilir. Bunların özel giyimleri, tespihleri, teberleri, kurbanlık cemleri var. İran'daki bu dervişler Türk, Kürt, Fars'tırlar. İbadet yerlerine “hanegah” adı verilir. Cem benzeri toplantılar yapıp, tef vurup, zikrederek ibadet ediyorlar. Kürdistan'da Kadiri ve Nakşibendi dervişler çoktur. İran Kürdistan'ında yaşayanların yarısı Alevi, yarısı Nakşibendi, çoğunluğu Kadiri ve Nakşibendi'dir.

Akhisar ve Niymetullahlar'ın hepsi Caferi'dirler. Caferilerde, Hz. Ali, Hz. Hüseyin ve hayali resim geleneği bulunmaktadır (Ayhan, 2009: 286).

Sultan Sahak (Seyit İshak) (H. 771-890) yolunu İran'da, Şah İbrahimpliler, Baba Yadigârlar, Hamuşiler, Ali Kalenderiler, Mirsuriler, Seyit Mustafailer, Hacı Baveysiler, Zonnuriler, Ateşbegiler, Şah Heyasiler, Baba Haydarlılar adlı gruplar sürdürmektedirler.

İran coğrafyasında Ehl-i Haklar için, Hurufi (Araf Arifleri) denilmektedir. Bilindiği gibi Hurufilerin lideri Fazlullah Naimi'nin asıl adı Fazlullah ibn-i Abdurrahman Hüseyni'dir. Vahdeti Vücut anlayışına sahiptir. Ehl-i Haklar'ın kural ve sırları altı bölümden oluşan "Serencam" adlı bir kitapta toplanmıştır. Ehl-i Haklar'ın fikir kardeşi sayılan benzeri akımlar da vardır. Bunlar Nurbahşiler, Safeviler (Kızılbaşlar), Hurufiler, Bektaşiler, Sahakiler, Müşe'şailer, Alerliler'dir (Murtazaoğlu, 2011: 17-27). İran Azerbeycan'ında Tebriz çevresinde, Türk, Kürt ve Azerilerden oluşan Ehl-i Haklar, Kırklar diye de adlandırılıyorlar. Ehl-i Hak Kırklar, cemlerinde semahlarını yalnız pirlilerinin huzurunda, tanbur ve def çalarak dönüyor, semah için "Hakk'a yürümek" cümlesini kullanıyorlar.

İran'da yaşayan Alevilerden bir kısmı da kendilerini "Kırklar" diye tanıtıyorlar. Tahran çevresindeki Kırkların nüfusunun 2000 kadar olduğu söyleniyor. Görüşme olanağı bulduğum bir Kırklar dedesi bazı sorularıma şöyle cevap vermişti: "*Biz ezelden Aleviyiz, Ehl-i Haklar sonradan Alevi oldular. Biz kurban olursa her hafta cem yaparız. Ceddimiz Baba Selman yani Virani'dir - Belhi). Onun piri Sultan Nebani'dir. Neban, Tebriz yakınlarındadır. Bizde üç tür semah var. Anadolu'daki deyiş ve nefeslere biz kelam deriz. İran'da yaşayan Kırkların çoğu Türk'tür, Kürt de vardır ama sayıca çok azdır. Ehl-i Hakların ise çoğu Kürt'tür. Ehl-i Haklar'ın kutsal kitabı Zebur-e Hakikat adını taşır*". Bu verilerden anlıyoruz ki; Şah İbrahim, Hurufi, Alerli ve Bektaşiler ve Kalenderiler iki coğrafyanın müşterekidir.

Aşiret Bağlantıları Konusunda Tespit Edilen Diğer Veriler

Elbistan, Afşin çevresinde yaşayan aşiretlerin sözlü gelenekleri ile onlarla ilgili kaynaklarda ya da küçük kabile adları içerisinde Lek, Dümbüli/Dümülü, Halaç, Teberdar, Turabi, Kakai, Kaşan gibi adlandırmalar geçmektedir. Örnek olarak andığımız isimlerden Kaşan, Atmalı Kaşanlı adı ile Afşin çevresinde, Halaç adı, Sinemilli aşiretinin dede köyü olan Elbistan Kantarma ve Nurhak Barış Alçiçek

Mahallesinde, dede aileleri arasında ve daha birçok yerleşim yerinde geçmektedir. Kantarma Köyü'nün karşısındaki Derviş Çimliler, yöreye ilk geldiklerinde, köy yakınındaki Halaç Dağı'nda bir yeri yurt tuttuklarını söylüyorlar. Kakai, adı Hançıplak köyünde, perakende aileler olarak da değişik yerleşim yerlerinde karşımıza çıkmaktadır. Alhas aşiretinin ise yazılı ve sözlü geleneğinde Dümüli/Dümbüli, Lek, Teberdar ve Turabi adları geçmektedir. Andığımız toplulukların Anadolu'dan önceki yurtlarını bilmemiz gerekmektedir.

Halaçlar: Eski tarihi kaynaklara göre Halaçların ilk yurdu Isık Gölü çevresidir. Güney Afganistan'da Cürcan ve Bust bölgelerinde yaşamaktadırlar. Halaçlar 10. yüzyıldan daha önce İran'ın doğusuna, Ceyhan ırmağının batısına yayılmışlardır. 1006 yılında İlek Han zamanı, Horasan Merv kenti civarında idiler. Halaç ve Gılzay toplulukları 1202 yılında, Hindistan'da, Piruzşah dönemi birleşmişlerdir. Güney Afganistan Halaçları Türki Harezmsahlarla da karışmışlardır. Göçebe Halaç gurupları 14. yüzyıldan itibaren Farsistan, Azerbeycan, Kafkasya ve Anadolu'ya göç etmişlerdir. Timur döneminde, İran Kaşan, Save ve Kum dolaylarına gelmiş olan Halaçlar ile ilgili en detaylı bilgiler "Mucmel- ül tavarıx pas az Nader" ve "Tarixe Gitigoşa" adlı kitaplarda mevcuttur.

Afganlardan (Puştu) sayılan Gılzaylar'ın Puştulaşmış Halaç oldukları ileri sürülmüştür. Halaçların önemli bir kesiti günümüzde Azerbeycan ile Farsistan'ın birleştiği yerde yaşamaktadır. Save, Kum, Erak, Tefreş kentleri arasında, 40-80 kadar köy Halacistan diye adlandırılmaktadır. Halaçların bir kesiti Farsistan'ın güney kesiminde Azeri-Kaşkayı aşiret federasyonu arasında yaşamaktadır. Bu bölgedeki bir Azeri-Kaşkayı boyunun adı Halaç'tır. Halaçların Halaçça mı yoksa Azeri dili mi konuştukları bilinmemektedir. Halaçların birçoğu Farslaşmış, Azerileşmiş olup Azeriler gibi Şii'dirler. İmami ve Alevilerin oranı ise bilinmemektedir (Blaga, 1997: 324-326).

Cevdet Paşa Tarihi'ni kaynak alan bir bilgi ise şöyledir. İran'da Horasan'da Hicri 10. asır başlarında Ali yanlıları, Aşkiler, Batıniler, Habibiler, Haliler, Hurremiler, Mahabetiler, Mehdeviler, Melametiler ve Talimiler, Suriye'de Dürziler, İsmaililer, Mütealiler, Nusayriler gibi isimler almışlardır. Ali yanlısı Mazyar ve Mukanna adlı liderler Horasan'da yaşamıştır. Bunlardan Kızillar (Muhammere) diğeri Aklar (Mubezziya) adında iki mezhep ortaya çıkarmıştır. Horasan'da Ebu Müslim'i ilahlaştıran Rızamiye Mezhebinin bir kısmı ve Kalaç Türkleri, Mukanna taraftarı Aklar'dan idiler. Azerbeycan'daki Babekiler Kızillar'dan sayılıyordu (Yörükkan, 1998: 446). Bu bilgi bizi,

geçmişte Alhaslılar ile Sinemillilerin birlikte, ya da yakın coğrafyalarda yaşadıkları, inanç birlikliklerinin de eski olduğu yorumuna götürmektedir. Elbistan Kantarma köyü, Nurhak Barış Alçiçek ve Hançıplak Mahallelerinde, topluluk adından ad vurma geleneklerine kadar birçok konuda, bu toplulukların bağlarını gösteren derin izler vardır.

Lekler: Alhaslı yaşlıların sözlü geleneğinde Lek sözcüğü geçmemektedir. Daha çok yazılı kaynaklarda, Lekler'den olduklarına atıfta bulunmaktadır. İlerde anlatacağımız Alhas aşiretinden önce Lekleri tanımamız gerekir. Lekler, Lekistan adlı bölge halkının % 95' ini oluşturan İran halklarından bir gurupturlar.

Lekistan: Azerbeycan, İran, Loristan ve Kürdistan arasında bir bölge olup başkenti Burucerd'dir. Yöre halkı Lekler Batı İrani dillerinin Kuzey gurubundan Lekçe konuşurlar. Lekçe, Guranca'ya yakın bir dildir. Lekçe ayrıca Ehl-i Hak ve Yarsan gibi Gali Şiiler'in dinsel dilidir. Lekistan: Kermaşahan, Hemedan, Loristan ve İlam ostanlarından oluşur. İlam, Lumar, Mehran, Melayer, Nahavend en önemli kentleridir. Lekler toplam İran nüfusunun % 2 sini oluştururlar (Blaga, 1997: 17-18, 158-161).

Bölge halkı Leklerin buraya kuzeyden göç ettikleri düşünülmektedir. Lek sözcüğü, “yüz bin aptal, cahil, saçma söz, yırtık giysi, köylü giysisi, elbise lekesi vs.” anlamlarında dillendirilmiş, (Burhan-e Kate) Kürtlerden bir aşiret adı olarak da kullanılmıştır. Etnik Kürdistan'da ise sayıca azdırlar. İran'da Leklere Lor denilse de Lekçe de Lorca da iki ayrı İrani dildir. Lekler, Lekistan dışında Tahran çevresinde, Hemedan'da, Etnik Kürdistan'da, Etnik Farsistan'da, Şiraz çevresinde, Kirman'da, Horasan'da, Irak (Irak) Sultanabad çevresinde, Etnik Azerbeycan Kazvin çevresinde, Zencan ve Gilan'da yaşamaktadırlar (Blaga, 1997: 158). Lekleri Loristan'a Şah Abbas yerleştirmiştir. Burada adı geçen Irak'ı bazı araştırmacılar günümüzdeki Irak olarak anlamakta ya da anlatmaktadırlar. Oysa kastedilen coğrafya Irak-ı Acem'dir. Irak'ı Acem, İran'ın doğusunda bulunan “Cibal” denen, eski Medya diye de anılan dağlık bölgedir. Saveh ve Rey de bu alandadır (Urfalı Mateos, 2000: 262-390). Medya yahut Madi Azerbeycan ve Irak-ı Acem denilen kıtanın eski adıdır. Acem Irak'ı şeklinde de dillendirilen bölgenin diğer adı Huzistan'dır (Şeref Han, 1971: 20).

Karmati lideri Karmatha (Karmud) da Khuzistan'lı yani Taberistanlıdır. Karmatha Irak Kufa' ya (Kufe) buradan gitmiştir (Urfalı Mateos, 2000: 316-390).

Leklerin büyük çoğunluğu, Gali Şii Ehl-i Hak - Aliallahi'dirler. Ehl-i Hak inancının beşiği Lekistan'ın Delfo ilçesidir. Lekler'den Zohab ve Belicanlar Irak Kürdistan'ı Musul'dan geldiklerine inanırlar. Kırmancı yerine Lekçe konuşmaya Şah Abbas zamanında başladıkları sanılmaktadır. Gali Şii Lekler, Biav'deki Musa Kazım'ın sözde oğlu sayılan Şehzade Ahmet'in mezarını ziyaret ederler. Seyidleri Azeri Kızıleğ'inler (Muhammere-Hurremiye) gibi "kızıl sarık" sararlar. Bayramvend (Deşina, Alayun), Cumeyr, Tokraşvend, Hazal, Sencabi, Cumeyr, Kakavend gibi aşiretleri vardır. 1850'lerde Irak Kürdistanı'nda Hanikeyn'de, Kürt Bacılanlar'ın arasında, Lek Zend kabile kalıntılarının varlığı öne sürülmüştür. Lekler'den Sencabi aşireti kendilerini Arap soylu, Segvendler ise kendilerini, Beni Kalb Araplarından sayarlar. Lekler'in Kelko boyu uzak geçmişlerini Arap coğrafyasına bağlar, kendilerini Ruham ve Nebuknesr'in soyundan yani Musevi sayarlar. Aralarında Musevi ad ve geleneklerine rastlanmaktadır (Blaga, 1997:158, 163, 343, 356).

Goranlar: Gulati Şii inancında olan, Kürtlerin arasında yaşayan fakat Kürtçe'den ayrı bir dili konuşan, bir halktır. Azeriler için, Kızılbaş-Bektaşî yerine Goran adı verilmektedir. Ehl-i Hak inançlı Azeri halk ile İrani bir dilde konuşan Guranlar'ın sadece inançları ortaktır. Goranca ise Zazaca gibi Batı İrani dillerinin kuzey koluna mensuptur. Değişik lehçeleri olan Goranca'nın Lekçe ve Zazaca'ya (Dılmı = Kırdıki) yakınlığı vardır. Goranların iki aşireti İmami Şii'dir (Müteşerria). Nevruz Bayramından önce Ehl-i Hak Kerbelası denen Kerendin'in doğusundaki Baba Yedigâr ziyaretine giderler. Caf, Golhari, Haydari, Şönkare, Biveç, Tüfengçi gibi aşiretleri bulunmaktadır. Irak Musul, Hanakeyn çevresi bunların kışlak yurtlarıdır (Blaga, 1997: 180-181). Nurhak çevresinde sayıca kalabalık olmayan bir aile grubu da Goran'daki gibi Tüfekçi adını taşımaktadır.

Sinemilli aşireti içerisinde Kiran adlı bir sülale bulunmaktadır. Bu aileler Malatya Akçadağ Kürecik taraflarından göçmedirler. Yine aynı aşiret içerisinde Veysikler adlı bir aile gurubu yaşamaktadır. Her iki ailenin adı İran coğrafyasında yaşayan Alevi Goranlar içerisinde geçmektedir. Bradost Goran beylerinden birisinin adı Kiran olup, bunlar; Hasan Veys'den indiklerine inanmaktadırlar (Öztuna, 1989: 522).

Teberiler: Alan çalışması sırasında görüşme olanağı bulduğum birçok yaşlı, Alhaslı Aşireti üyesi, kendilerinin "Ebu Müslim Horasani'nin Teberdarı Turabiler'den" olduklarını söylediler. Teberi, sözlük anlamı olarak, genellikle eskiden dervişlerin kullandıkları uzun saplı, küçük balta, turab ise toprak anlamındadır. Ebu Turab, Hz. Ali'nin lakabıdır. Bu lakabı Hz. Ali'ye Hz. Muhammed vermiştir. "Toprağın Babası"

toprağa bulanmış, manasına gelir. (İsl. Ans., 1994: 10/243). Bu konuda değişik yorumlar vardır.

Hazar Denizinin güneyinde bir bölgenin adı Taberistan'dır. El-Has adı ilk önce Taberistan adlı bölgede geçmektedir. Taberistan'ın kurucusu el Hasan b. Zeyd Evlad-ı Ali'den, Hz. Ali'nin yedinci kuşak torunudur. Taberistan Alevi İmamları 864-1033 yılları arası 169 yıl bölgeye hakim olmuşlardır. Bunların taht şehirleri Sari (Saru) ve Amül, dilleri Arapçaydı. Taberistan'ın günümüzde de merkezi Sariye'dir. Hz. Ali evladı Hz. Hasan soyundan gelen Taberistan Alevi seyyidlerinden (Şerifi olacak) birisinin adı, Arap imlasındaki el takısı ile başlamaktadır. II. Has el Has Ali evladı seyyid gibi. Örneğin, el Has Ali evladı, Hüseyinilerden bir seyyiddir. El-Has 3. Has'ın kayınpederidir. 3. Has Horasanlı bir cariyeden doğmuştur, şair ve müelleftir. 3. Has egemenlik döneminde Nişabur'u ele geçirmiştir (Öztuna, 1989: 1/748-749). İmam Hasan'ın torunlarından Şerif Kasım El Alevi'nin babası Şerif İbrahim 815 yılında, Yemen'de Abbasiler tarafından asılmıştır. Kasım El Alevi Taberistan'da "Zeydi Kasımiye Mezhebi'ni", Kasım'ın soyundan olan Şerif Kasım da Yemen'de "Zeydi Hanedanlığı'ni" kurmuştur. Bura aynı zamanda Horasan'da isyan eden, Abbasilere yenilen, İmam Zeynel Abidin'in torunu El Mukanna yandaşlarının da sığındığı bölgedir. Burada 833-834 de yaşanan Hürremi Babek isyanından sonra 2000 savaşı göçerek, Malatya Doğanşehir (Sozopera) bölgesine sığınmışlardır (Saltuk, 2006: 73-74).

Arapçada el sözcüğü aidiyet ekidir. Örneğin, el Hasan sözcüğünü, Hasan'a aittir, gibi düşünmek gerekir. Alhashların çoğu, kendi deyimleri ile Elhasların, İmam Hasan'ın evlatları şeriflerin etrafındaki topluluk olması nedeniyle Elhaslı/Alhaslı diye anıldığını, 1980'li yıllarda oluşan Türk-İslamcı diye tanınan tarihçilerin, asimilasyon siyasetleri gereği atladıkları bilinmektedir. Alevi araştırmacıların bir çoğunun da maalesef bu bilgileri ya yakalayamadıkları, ya da bağ kuramayarak veya dar milliyetçi anlayışların içine gömülerek, görmezden geldikleri aşikardır.

Bu bölge ayrıca; Anadolu'da yaşayan Alevilerin ikinci büyük dergahı Erdebil ile Hasan Sabbah'ın sığınağı, üssü Alamut Kalesi'nin de içinde bulunduğu alandır. Bu bilgiler her ne kadar halk belleğinde genişletilmiş ise de "Horasan'dan gelmişiz" söyleminin rastgele bir söz olmadığını, bu yaygın cümlede gerçek tarihsel bir zemininin bulunduğunu teyit etmektedir. Yani halk kısmen doğru söylemektedir.

Horasan çıkışlı Eba Müslim Horasani, M. 748 yılında Horasan'ı hükmü altına aldığı Semerkand, Toharistan, Faris, Tus ve Tabsin'e valiler göndermiştir (Aykaç, 1997: 128). Bu bilgi içerisinde yer alan Tabsin sözcüğü dikkate değerdir Çünkü Elbistan çevresinde yaşayan aşiret guruplarının ikisinin adı Sin ve Tab kökleri ile başlamaktadır.

Teberiler konusunu biraz daha açmamız gerekiyor. Teberiler, İran Mazenderan bölgesinde yaşayan bir halk gurubudur. Bölgenin İraniler'den önceki halklarındandırlar. Tabariler, Hazar Denizi'nin güneyinde, Babul kenti yakınlarında Tabaristan denilen bölgede yaşarlardı. Tabarilerin dilleri İrani dillerden farklı idi. İrani halklardan çok önce M. Ö. 3000 yıllarında gelip bu bölgelere yerleştiler. Daha sonraları Zerdüş dinini kabul ettiler (Saltık, 2006: 9). Teberilerin yaşadığı bölge Taberistan diye de anılır. Yine yaşadıkları yerden dolayı Teberiler'e Mezenderani de denmektedir. İran nüfusunun % 4.5'i Teberi'dir. Teberiler Batı İrani Dillerinin Kuzey gurubundan olup Mazenderani dilini konuşan halka Teberiler denir. Teberiler'in Arapların bölgeye girişinden önce Türkilerle karıştıkları öne sürülmüştür. Kaşaniler Farsça ile karışmış Olikayi lehçesini konuşurlar. Dilleri zengin olan Teberiler önemli ozanlar yetiştirmişlerdir. Ünlü ve eski kaynaklardan Şehname adlı meşhur eserde, Teberiler İraniler'den ayrı bir ırk olarak gösterilir. Bir süre Sünni olan Teberiler 9-10 yüzyıllarda Şii Alevi-Zeydi Şiiliğine geçmişler, 864 yılında Zeydi Alevi Devleti'ni kurmuşlardır. 1379 Yılında da Meraşi bağımsız bir Şii devleti kurmuştur. Zeydi Şiiler, bir ara Şah İsmail ile de karşı karşıya gelmiştir.

Teberiler, Olikayi, Gilveri, Kanberi, Kandehari, Kaşani, Koleyni ve Şahüseyni adlı guruplara ayrılır. Mazenderanice'nin Deylemani, Gorgani ve Olikayi adlı lehçeleri vardır. Teberiler yani Mezanderaniler içerisinde; Cugi (Hoşnişin), Rom ve Gavdari adlı kabileler yer alır, çevrelerinde çok uygar bir halk olarak bilinirler. Kadınları diğer bölge kadınlarından daha çok özgürdür (Blaga, 1979: 6, 20, 151, 157).

Tab sözcüğü Kaşani, Dümüli, El-Has gibi Cugi adı da andığımız bölgeden taşınmadır. Sivas İmranlı Çengelli Dağı eteklerinde Cogi Baba adına bir ziyaret yeri bulunmaktadır. Toplulukların Anadolu'daki dağılımı, milliyetçi yaklaşımlarla farklı kültür ve etnik kalıpların üyesi olarak gösterilmekte, gerçek gizlenmektedir. Ulaştığımız bilgilerden sonra vardığımız yoruma gelince: Sinemilli, Alhas, Atmalı ve Atmalı Kaşanlıların Hazar'ın güneyinden Irak'ı Acem'den ve buralara yakın çevrelerden dağıldıklarını, bunların daha evvelce akraba olduklarını göstermektedir.

Irak'ta Ehl-i Haklar Bektaşiler ve Diğer Topluluklar

Bazı araştırmacılar Anadolu'da Aleviler arasında yaşatılan Horasan deyiminden Irak'ı anlamak gerekir diyorlar. Osmanlı döneminde son yüzyıla kadar, Irak Bağdat Sancağı Bağdat Kazasına bağlı dört nahiyesi bulunan bir kazasının adı Horasan'dır (Osmanlı Vilayet Salnamelerinde Bağdat, 2006: 203).

Horasan, Ali yanlılarına yataklık etmiş; Kalenderi, Haydari akımların beşiğidir. Samaniler döneminde Horasan Alevilerinin üzerine giden Hanlardan birisi Buğra Han'dır. Horasan toprağı daha sonra Safeviler ile bölgedeki bazı Han'ların Osmanlı kıskırtması ile "düğüne gider gibi" Kızılbaş Savaşı'na gittikleri bir coğrafya olmuştur. Bu dönem Kızılbaş Savaşı Özbekler için adeta dini bir renge bürünmüştür (Togan, 1981: 99, 124-125).

Tahran'ın doğusundan Maverainnehr'e kadar olan devasa bir bölgeyi yok sayıp, Horasan'ı Irak'taki bir kazaya indirgemek bilmeden söylenmiyorsa kötü amaçlı yanlıştır.

Irak'lı Alevilerin bir kesimi Şebek adını taşırlar. Şebek aşireti ağırlıklı olarak Irak'ta, Musul'un doğusunda, Telkeyf ve Hamdaniye kazalarına bağlı köylerde yaşarlar. Yakın dönemde Musul, Erbil, Kerkük ve Süleymaniye kent merkezlerine göç etmeye başlamışlardır. Irak'ta Elli'den fazla Şebek köyü vardır. Şebeklerin seyyidleri Hacı Bektaş Veli'ye bağlı olup kendilerini Bektaşî olarak adlandırır, Şebek Buyruğı adlı kitaba göre yürütürler. Anadolu'nun Güney bölgesinden ya da İran coğrafyasından Irak'a geldikleri yazılıp söylenmektedir (1526 yılında Kalender Çelebi başkaldırısının ardından sürülen topluluklardan olabilirler). Bu konuda bir tespit şöyledir. Kalender Çelebi isyanına katılan Beydili, Çepni ve Gündeşli oymakları Arap-Türk sınıy boyunca Rakka, Kamışlı, Kerkük hattına sürülmüşlerdir. Türkmenlerin büyük bir bölümü bu dönem buradan İran'a geçmişlerdir (Saltık, 2006: 272).

Şebekler, Şebekçe adını verdikleri bir dilin yanında, Arapça, Türkçe ve Kürtçe konuşmaktadırlar. Şebek seyyidleri ise günümüzde Türkçe konuşmamaktadırlar. Uzun süreden beri hem Sünnilik hem Şiilik kıskacı altındaki Şebeklerin son zamanlarda Ali Reş ve Deraviş adlı yerleşim yerlerindeki önemli ziyaretleri bombalanmıştır. Şebek yerleşim yerlerine, Şiiler tarafından Hüseyniye adı verilen mescitler yapılarak, inanç değiştirmeye zorlanmaktadırlar. Şebekler cemlerini Perşembe akşamları, evlerde

yapmaktadırlar. Aşura'da, Hz. Hüseyin'in başının Kerbela'ya getirildiği gün, Mehdi'nin doğum günü ve On İki İmamların doğum ve ölüm tarihlerinde tören yaparlar.

Şebekler Irak'ta, Abbasiye köyünde Makam-ı Abbas, Ali Reş köyünde Makam-ı Zeynel Abidin, Musul'da İmam Mahsen merkadi, İmam Yahya Ebu Kasım, İmam Abdullah el-Bahir bin Zeynel Abidin'i ziyaret ederler. Andığımız on ziyaret yeri Hicri On İkinci asırdaki Bektaşî Tekkesinin olduğu yerdir. Buyruk ve Menakıbları arasında Hacı Bektaş Menakıbı da vardır, kitapların dili Türkçedir. 12 Hizmetin gerçekleştiği cemleri, ağırlıklı olarak pirlininin evinde gerçekleşir. Deyiş ve nefes ve semahlar Anadolu Alevi-Bektaşî toplulukları ile aynıdır. Şeyh/Seyyidlerin elindeki Safi Buyruğuna göre Kırklar cemini yapan Şebekler, ikrarsız kimseyi ceme almamaktadırlar. Şebeklerin Fars, Türkmen, Goran ve Kürt olduklarına dair tartışmalar da bulunmaktadır. Anadolu'da bilinen ünlü Hak Aşıkları yanında, Seyid Nizamoğlu'nun deyişleri ile cem yaparlar. Siyasi, dini, kültürel baskı altında, asimilasyon kışkıracıydırlar. Irak'a Safeviler sonrası geldikleri de söylenmektedir. Ehl-i Haklar içerisinde sayılırlar.

Irak'ta Yaşayan Alevi topluluklar: Ehl-i Haklar, Kakailer, Kızılbaşlar ve Bektaşîler'dir. Ehl-i Haklar Irak'ta; Aliilahi, Bacvan, Kızılbaş, Mevali, Sarlı ve Şebek adı ile anılmaktadırlar. Ehl-i Haklar'ın mukaddes sazları tanburdur (Taşğın, 2012: 17, 53, 95). Görüşme olanağı bulduğumuz Irak Alevileri, cemlerinde Anadolu'da olduğu gibi bağlama denen çalgıyı kullanıp, Muharrem ve Hızır Orucunu tuttıklarını söylediler. Her türlü asimilasyon politikasına, şiddete direnen Alevi Şebeklerin sayısının günümüzde üç yüz bini aşkın olduğu söylenmektedir. Osmanlı Devletince 1905 yılında hazırlanan bir rapora göre; Irak'ta Musul ve Şehrîzor vilayetlerinde yaşayan toplam 31 Kürt Aşiretinin tamamı Şafi'i inancındadır. Yine aynı rapora göre Musul çevresinde yaşayan Arap Aşiretlerinden, Şammar Hoka Caferi, Aneze Aşireti Maliki-Caferi, Hadidi Aşireti Caferidirler (Marufoğlu, 1998: 74, 78). Irak Kerkük çevresindeki Türkmenlerin ağırlığı Sünni inançlıdır. Aralarında az sayıda Hıristiyan Türk vardır. Hanefi Türkmenler Kerkük, Musul ve Bağdat çevresinde yaşamaktadırlar. Türkmenlerden Şafi inancında olanlar Erbil, Köysancak ve Süleymaniye ile Kürt bölgelerinde yaşarlar. Caferi (Şi'a) Türkmenler ise, Kerkük-Bağdat yolu üzeri ve civarı kırsal kesimde yaşarlar (Marufoğlu, 1998: 58). Anadolu Irak bağı kopmaya yüz tutmuştur.

Dede Garkın ve Elbistan

Anadolu, Dünya ölçeğinde ne kadar önemli ise Elbistan ve çevresi de Anadolu ve Alevi inancı için o kadar önemlidir. Türklerin hakimiyeti ve Selçukluların devlet oluşlarının ardından yaşanan en büyük kavgalardan birisi; Adıyaman, Malatya, Elbistan, Sivas, Amasya, Kırşehir çevrelerinde meydana gelmiştir. Bu kavganın lideri Baba İlyas'tır. Baba İlyas, Horasanlı Ali'nin oğlu olup Horasanlı Şücaaddin İlyas = Baba İlyas'tır (Aşıkpaşaoğlu Tarihi, 1970: 10). Baba İlyas, Dede Garkın'ın halifesidir. Malatya Bimare köyünde adına bir zaviye vardır. 1564 tarihli Maraş tahrir defterinde Maraş'a bağlı Göksun'da Tenri Bayat isimli mezrada, Dede Kargın oğulları ziraat etmekteydi. Bu zaviyeye hizmet eden 9 kişinin Dede Garkın evladı olduğu ve etrafında Garkın cemaati üyelerinin bulunduğu tahmin edilmektedir. Bu zaviyede on hanelik bir nüfus kurban işi ile meşguldü. Dede Garkın ocağı Aleviliğin en önemli müşid ocaklarından (Ocak, 2011: 66-73).

Dede Kargın'ın asıl adı Numan'dır. Vefai şeyhi Seyyid Ebu'l Vefa tarikat silsilesinden olduğuna dair kaynaklar bulunmaktadır. Bu görüşe itiraz edenler de vardır. Selçuklu Sultanı 1. Alaaddin Keykubad zamanı yaşamıştır. Türbesi Urfa Viranşehir'de Circip Çayı kenarındaki Dedeköy'dedir. Velayetname-i Hacı Bektaş'ta Dede Garkın'ın Maraş Elbistan, Göksun yöresinde yaşadığı kaydı vardır. Faaliyet alanı Dulkadir Beyliğinin hakimiyet bölgesi ile aynıdır. Kargın boyu üyeleri Anadolu'nun dört bir tarafına dağılmışlardır.

Hacı Bektaş Veli ve Bekteş Obası

Henüz netleşmemiş bir teze göre, Anadolu Aleviliğinin ser çeşmesi kabul edilen, Hacı Bektaş Irak, Musul, Kuzey Suriye üzerinden Anadolu'ya girmiş Bekteş obasındandır. Velayetname'ye göre, Sulucakarahöyük'e gelmeden önceki yurdu Elbistan'dır. Bekteş obasının Elbistan'daki varlığını Osmanlı tahrir kayıtları da doğrulamaktadır. 1563 yılı tahrir kayıtlarında Bekteş obasının yurdu Şıvgın köyü ve Yenice Kale Nahiyesindeki Yolağzı Ekinliğidir. Velayetname'de, Hacı Bektaş Veli'nin, yaramaz aslanları taş ettiğiinden bahsedilmektedir. Arslanların bulunduğu yer "Arslantaş" Elbistan Darende arasında bulunan Yeniköy'dür. Hacı Bektaş Veli'nin ve içinden çıktığı söylenen Bekteş topluluğu, Mardin'den, Malatya, Sivas arasında bulunan Yeni İl'e, oradan Elbistan'a gelip, Sulucakarahöyük'e gitmiştir (H. Aksüt, 2010: 33-34). Hacı Bektaş'ın Bekteş obasından olduğu yorumu tartışılmaktadır, konu

netleşmemiştir. Ancak onun Baba İshak'ın sağ kolu olduğu, ona atfedilen “Halife-i Hass-ı Baba Resul” unvanından anlaşılmalıdır (Tekin 2008: 67).

Elbistan Afşin çevresinde yetişen, bilge ve şair ruhu ile öne çıkanların başında Meluli diye ünlenmiş olan (Karaca Hüseyin) gelir. Meluli'nin kendi araştırmalarına göre, Hacı Bektaş Veli Sulucakarahöyük'e gitmeden önce, Elbistan'da kalmış, Afşin (Yarpuz) Yedi Uyurlar Mağarasında kırk gün çile çıkarmıştır. Hacı Bektaş Veli, Moğol baskısı sonucu Harezmîler ile yöreye gelen, muhtemelen 1220'li yıllarda Elbistan çevresine yerleşen, Türkmen babası Dede Garkın ile de görüşmüştür (Özpolat ve Erbil, Tarihsiz; 287-288). Başka kaynaklarda da buna yakın bilgiler vardır. Dede Kargın Moğollar önünden kaçarak Maraş Elbistan çevresine yerleşen Harezmîler ile gelmiştir (Gülten, 2011: 149).

Ünlü Aşıkpaşazade de Hacı Bektaş Veli ile kardeşinin Zülkadir ülkesinde Elbistan ve Ayıntab yörelerinde dolaştığını yazmaktadır (Melikof, 1999: 88,125). Vilayetname'de bunları onaylar nitelikte cümleler vardır. “...*Bundan sonra Hünkar, Rum ülkesine yürüdü. Elbistan Eshab-ı Kelif mağarasına yürüdü. Orada bir Erbain çıkardı. Kayseri'ye doğru yola çıktı*” (Gölpınarlı, 1990: 18). Hacı Bektaş Veli'nin obası ve kardeşi ile birlikte geçtiği söylenen topraklarda, Bektaşî tarikatına ait zaviyeler de kurulmuştur.

Kadıncık Ana ve Elbistan

Kadıncık Hacı Bektaş Veli'yi koruyup kollayan kadındır. Şeyh Evhadud-Din Hamid el Kirmani'nin Menakıpnamesinde, Fatma adlı bu kızın Ahi Evren'in de eşi olduğu yazılıdır (Bayram, 1994: 12-13).

Fatma Ana yani Kadıncık, adını Elbistan'ın Aktıl ve Sultan-Korusu'nda Koçu Baba'nın topluluğu olan Koçu obasıyla birlikte yaşayan Kadıncıklı obasından almaktadır, deniyor. Anılan Kadıncıklı topluluğu o dönem Bozdoğan'da kışlıyordu (Aksüt, 2010: 34, 207).

1563 Yılında Maraş'da Kadıncıklı Cemaati, Elbistan kazası Ahsendere Nahiyesi Kadıncık Karyesi ve Oflaz Mezrasında ziraat etmektedir (Yınanç ve Elibüyük, 1988: 523-526). Anadolu Alevileri kadar, Ahiler ve kadın dünyası için de çok önemli bir kişilik olan Kadıncık Ana'nın, içinden çıktığı oba Elbistanlılara bir süre hemşerilik etmiştir. Kim bilir, belki de bu çevrede yakınları ya da ismi bilinmeyen torunları yaşamaktadır.

Dulkadiroğulları ve Elbistan

Maraş Elbistan ve çevresi Dulkadirli Beyliğinin derin izlerini taşımaktadır. İlhanlı Devletinin yıkılışının ardından Anadolu'nun değişik yörelerinde bazı beylikler ortaya çıkmıştır. Bunlardan birisi Dulkadiroğullarıdır. Dulkadir Türkmenleri Horasan çıkışlı ve Oğuzların Bozok kolundan olup 1335 yılından itibaren tarih sahnesine çıkmışlardır. Beyliğin ilk kurucusu, Kölemen sultanlarının emrinde Ermenilere karşı yaptığı savaşta şöhret bulan Zeyneddin Karaca Bey, 1337 Yılında Eretnalılar'ın elinde olan Elbistan'ı alarak, Dulkadir Beyliğine merkez yapmıştır. 1348 Yılından itibaren bağımsızlığını kazanmıştır. 182 yıl ömrü olan Dulkadirliler, 1515 yılında Yavuz Sultan Selim'in sadrazamı Hadım Sinan Paşa komutasındaki askerlerce, Turna Dağı savaşında yenilmişler ve beylik ortadan kalkmıştır. Bu savaşta Dulkadir beyi Alaüddeve ve dört oğlu birlikte öldürülmüşlerdir (Gürün, 1984: 477-479).

Timur ve Elbistan

Timur'un, diğer adıyla Anadolu çıkarmasında Elbistan da derinden etkilenmiştir. Timur, Irak Acem'inde Cünbula kentinde Hicri 235-282 yılları arasında yaşayan, Seyid Ebu Muhammed Abdullah bin Muhammed el- Cennan el Cünbülani, yaşadığı dönemin ilimlerini almış, "Alevi Cünbülani Tarikatı'nın" lideridir. Timurlenk Alevi Belh şehrinde Alevi seyidi Berke ile tanıştıktan sonra Alevi Cünbülani tarikatına girmiştir. Timur'un Alevi Cünbülani tarikatı doğrultusunda şiirleri de bulunmaktadır (Muhammed Emin Galib et-Tavil, 2000: 153-244). Bilindiği gibi Cünbula, "*işçiler, köylüler, kızullar*" anlamına gelen Karmati öğretisine merkezlik etmiştir. Ancak aynı Timur, Anadolu'yu derinden etkileyen Hurufi öğretisinin kurucusu Fazlullah'ın, Hurufiliği kabul etmesi önerisine karşı çıkmış ve onu öldürtmüştür (Noyan, 1999: 260). Fuad Köprülü de, Sufi temayüllü Timur'un, Mazenderan Aleviliği üzerinde büyük etkisi olan, Şeyh Hasan-ı Cevri'nin müridi olduğunu söyler. Timur Irak'taki şehirlere hep Caferi valiler tayin etmiştir (Uçan, 2013: 29).

Elbistan Timur tarafından da işgal ve yağma edilmiştir. Bu olay şöyle gerçekleşmiştir. Timur, 9 Ağustos 1400 yılında Sivas'ı kuşatıp, teslim alıp, kalesini yıktırmıştır. Bu dönemde Dulkadiroğulları'ndan bazı kişiler, Timur'un yaylalarda otlayan çok sayıda atlarından çalıp götürünce Timur ordusu ile Elbistan'a gelmiş, kenti harabeye çevirmiş ve Malatya üzerine yürümüştür (Oğuz, 2000: 167).

Bundan bir süre sonra 1414 yılında Malatya, Köpekli Avşarlarından Hüseyin Bey tarafından ele geçirilmiştir. Hüseyin Bey hile ile öldürülünce, Köpekli Avşarlarının başına kardeşi Eslemez Bey geçmiştir (Göğebakan, 2002: 26). Köpekoğlu Hüseyin Bey 1415 yılında Malatya'ya bağlı olan Cubas kazasını yakmıştır (Göğebakan, 2002: 173). Köpekli'den olduğunu söylenen bazı aileler, Elbistan Sultankorusu çevresindeki yerleşim yerlerinde, örneğin Beyyurdu'nda yaşamaktadırlar. Ayrıca Afşar boyu içerisinde Köpekli adlı bir oba bulunmaktadır.

Yörede Yaşanan İkinci Şah İsmail Olayının Ardından Bir Osmanlı Fermanı

Belge 49. Elbistan'da Bir Kızılbaş'ın Katline Dair:

“Zülkadiriye Beylerbeyine, Elbistan Kadısına hüküm ki: Sen ki kadısın, mektup gönderip, Elbistan ilçesine bağlı İnanç adlı köyden Yütilmiş Abdal adındaki kimse için, “Kızılbaş olup, şeriatı göre bakkından gelinmek lazımdır.” Diye bildirmişsin.

İmdi, adı geçeni yakalamanı emredip, buyurdum ki; Emrim geldikte, adı geçen Kızılbaş'ı, bir başka töhmet (suç yükleme) yoluyla tutuklayıp ve de ahvalini yüce şeriatın gerektirdiği şekilde, bu konuda geçmişte gönderilen ulu fermanım gereğince teftiş eyleyip, gereğini yapasın.

Gerçekten arz olunduğu gibi Rafızı (Kızılbaş) olduğu sabit olursa, geçmişte rafz ve ilhad üzere olanlar hakkında gönderilen ulu fermanım gereğince iş eyleyip, unun dahi şeriat kuralınca bakkından gelesin. 25 Recep 985 (M. 1577)” (Öz, 1999: 297; Kocadağ, 1997: 142).

Kılıçlı Doğanlı Alcı Topluluklarının İskânı

1660'lı yılların sonu ile 1770'li yılların başında Osmanlı yoğun bir iskân politikası uygulamıştır. Bu dönem sürekli sürgün kararları alınmakta, acımasızca geniş halk yığınları yerlerinden yurtlarından edilmekte idi. 1706 Yılında şekavetleri nedeniyle Hama'ya iskânları emredilen, daha sonra affedilip Elbistan nahiyesi Ahsendere'ye yerleştirilen Alcı, Doğanlı ve Kılıçlılar cemaatleri, yeniden şekavete başlayınca, Kıbrıs'a sürülmek üzere harekete geçmiştir. Karar alındığı sırada bu topluluklar, Kars-ı Zülkadiriye cemaatlerinden isyan halinde olan Tacirli, Caflu Dokuzu ve Dağ-evi Ceridi ile birlikte bulunuyorlardı. Kılıçlı ve Alcıların kethüdaları 25.000 kuruş nezir verip Kıbrıs'a sürülmemelerini istemişlerdi. İstek 1707 yılında kabul edilmiştir (Halaçoğlu, 1997: 111).

İskân Dönemi ve Elbistan

Dulkadirli toplulukları şekavet içinde oldukları, düzene uymadıkları gerekçesiyle 11 Ocak 1691 yılında Ceyhan nehri üzerindeki Kınık Berendi ve Ayas kazalarına yerleştirilmiş, bu Dulkadirli toplulukları daha sonra İfraz-ı Zül Kadriye diye anılmışlardır. Bu topluluklar: *Ala-Hırızlı, Anamashlı, Araplı, Bula Fakılı, Büyük- Abdallu, Davut-Hacılı, Seğmenli (Sağmanlı), Karamanlı, Çakal-Demircili, Çakallu Dokuzlu, Çanlı, Çatal-Tepe, Çıkrık (Çığırık)- Tüccarlısu, Dirdili Ceridi, Dura-Beyli, Dedeli Ka-ramanlısu, Diğgalı Ceridi, Döneli-Eli, Dozük (?), Esbli Alası, Göçer Ceridi, Hınzır (?), ...Tüccarlısu, Hoşmak (?), Kancı Ceridi, Kanlı-Kavak, Kara Dedeli, Karaca-Kuşlu, Kara-Hasanlı Ceridi, Kara-Süleymanlı, Karkın, Kerevetli, Kızıl-lu, Küçük-Abdallu, Musa Fakih, Şıhablı Tüccarlısu, Tatışlı, Tacirli (Tecirli), Ufacıklı, Yüregir Dokuzlu (?), vs. cemaat ve teşekkülleri (Orhonlu, 1963: 75-76).*

18. yüzyılda Osmanlı İmparatorluğu uzun ve yorucu savaşların bedelini kendi halkına vergi yükleyerek ödetmeye çalıştı. Anadolu'da konar-göçer yaşam tarzı sürüyordu. Yerleşik topluluklar ise bu konar-göçerlerin de yerleşik düzene geçirilmelerini istiyorlardı. Osmanlı da zaten şekavete düşen bu toplulukları iskân etme kararlılığında idi. Osmanlı Devleti yetkilileri çoban konar-göçeri tahrir kaydına almış, köylü yapmak istiyordu. Bunun için “harap ve sahipsiz yerlere oymakların yerleştirilerek yeniden ziraata açılması” Osmanlı'nın iskân siyasetinin özünü teşkil etmekteydi.

18. yüzyıl başlarında devlet ile İfraz-ı Zül Kadriye taifesinden bazı cemaatlerin karşılaşmasını, bizzat tedip hareketine katılan Maraş Beylerbeyi Kâtibi, Mustafa Sakıp Efendi “Kenzü'l Vekayı” adlı eserde yayınlamıştır (Halaçoğlu, 1997: 58).

1734 yılında Sivas valisine ve çevre kaza kadılarına yazılan emirde, Keban madenlerinden çıkarılan altın ve gümüşün bölgede yaşayan, Atmalı, Avşar, Bektaşlı, Doğanlı, Kılıçlı cemaatlerine mensup eşkıyalara karşı konması, aynı yıl verilen bir emirle, eşkıyaya karşı harp ve darba muktedir bir cemaatin yerleştirilmesi istenilmektedir. Bunun için Arapgir Sancağının erbabı-ı tumarı köylerinden göçebe Atmalı cemaati seçilmiştir (Halaçoğlu, 1997: 107-108).

Sinemilli Aşireti ve Kantarma Ocağı

Elbistan çevresinin en önemli topluluk isimlerinden birisi Sinemilli aşireti ve Dede Ocağı'dır. Sinemilli Dede Ocağının talibi olan ve aynı adlı aşiretin üyeleri kendilerine

sorulduğunda, etnik kökenlerinin Kürt, konuştukları dilin de Kurmancı olduğunu söylemektedirler. Günümüzde Kürtçe, Türkçe her iki dili birlikte kullanmaktadırlar. Bu aşiret ve ocak mensupları, aşiretin etnik yapısı, konuştukları dil hakkında, değişik yazılı kaynaklarda, birbirinden çok farklı bilgi ve yorumlar bulunmaktadır. Sinemilli Aşireti üzerinde tatmin edici, kapsamlı bir çalışma bulunmamaktadır.

Elbistan ve çevresinde en büyük kitle teşekkülü de Sinemilli Aşireti ve dede ocağı etrafında şekillenmiştir. Hem ocak olarak hem de aşiret olarak, Sinemilliler ile ilgili bilgiler oldukça sınırlıdır. Yapılan çalışmalarda, az bilgi ile çok yorum yapıldığı görülmektedir ki, bu bilgi kirliliğine, giderek toplumun kendisini olduğundan başka tanınmasına yol açacaktır. Bu bakımdan, değişik kaynaklarda ve sözlü gelenekte yaşayan tüm bilgileri yeniden ve zorlama yorumlara düşmeden vermek gerektiğine inanıyorum. Bu alıntılar kısaca aşağıdaki gibidir.

Sinemilli Aşireti ile ilgili çalışma yapıp topluma sunanların başında İbrahim Sinemillioğlu gelmektedir. Sinemillioğlu Aşiretin adının kökeni, nereden geldikleri ve coğrafi dağılışı ile ilgili şunları söylemektedir:

“... *Sinemilli adı, özünde kısaltılmış bir tamlamadır. Asıl adı Sinan olan aşiretin kurucusu ‘Sinan’ın Kürt dilinde kısaltılmışı olan ‘Sino’ ile geliş yeri olduğu söylenen ‘Mil’ adlı yer ya da ‘Millan’ adlı kabileye ait olmayı belirtir. Doğrusu ‘Sin-i Milli’ olup aşiret adı olunca Kürtçe rezman (gramer) gereği ‘Sinemilli’ olmaktadır. ... Ortak dedemiz Sinan’ın, on ikinci yüzyıl sonları veya on üçüncü yüzyıl başlarında İran’ın doğusunda bulunan Meşhed ve Kirmanşah arasındaki bölgeden birkaç arkadaşı ile gelip Harput yöresine yerleştiği ve orada bir tekke kurup postnişin olmuştur. Horasan adlı bu bölgeden kendisi ile birlikte gelenlerin de Koca Seyyid, Mir Seyyid, Seyyid Marçek (Manteş veya Mentеш) ve Musi Hardi (Hard’lı Musa) olduğu eskiden beri söylenegelmektedir. Halen bunlardan Koca Seyyid torunlarının Elazığ’ın Sun köyünde bulunan ve onun mezarı –tekkesi etrafında yer alan Ağuçenler (Ağuçanliler), Musi Hardi’nin torunlarının da Atma Aşireti mensupları olduğunu bilmekteyiz. Diğer iki seyyid hakkında kesin bilgi edinilmiş olmamakla birlikte Dersim bölgesindeki Mentеш Baba ve Şub Hasanlıların bunlardan olduğu yolunda doğrulanamamış duyumlara sahibim. Sinemilliler önceleri Harput’a (Elazığ) bağlı Keban ilçesinin Piran köyüne yerleşmişler ve orada bir dergâh kurmuşlardır. Uzun süre o bölgede kaldıktan sonra başta Maraş olmak üzere Erzurum, Malatya, Sivas ve Kayseri’nin köylerine dağılmışlardır. Halen Keban’da Sinan’ın mezarının da bulunduğu Piran köyü ile birlikte Birvan köyü halkı orada kalmışlardır. Ancak günümüzde Piran Kürtçe konuşmakta ve üç yüz yıl kadar önce Sünnileşmiş bulunmaktadır. Bu gün köy, değişik isimlerle birkaç muhtarlığa ayrılmış*

olmakla beraber tamamına 'Piran' denmektedir. Ve Sinan'ın mezarı 'Akgömlek' adlı mezra ya da muhtarlıkta bulunmaktadır.

...Günümüzde Sinemilliler, yoğun bir biçimde Maraş ili dahilinde yaşamaktadırlar. Malatya-Elbistan yolu üzerinde, Elbistan'a otuz kilometre kala, Gücük ve Kangalköy sınırmı ayıran ve resmi kayıtlarda 'Sinemilli sınır taşı' olarak yer alan, uzun ve yontulmuş bir taştan başlayan Sinemilli yerleşim yerleri; bölgesi Güneydoğu Torosların bir uzantısı olan Nurhak, Engizek, Koç Dağları ve etekleriyle, Adana'nın Ceyhan ilçesinin Kızıldere köyüne kadar uzanmaktadır.

Bu bölgede yüzü aşkın Sinemilli köyü bulunmaktadır. Ayrıca Sarız, Gürün ve Pınarbaşı ilçelerinde de de toplam on, on iki kadar köy ve mezra bulunmaktadır. Keban'ın Brivan ve Erzincan'ın Vahaver köyü (şimdi şehir içinde kalıp Cumhuriyet Mahallesi adını almıştır) dışında diğer tüm Sinemilli köyleri Kürtçe'nin Kurmanç lehçesi ile konuşmaktadırlar. Yukarıda sözünü ettiğimiz ilk yerleşim yeri Piran ile Maraş Ovası'nda bulunan Fit Uşağı (Fitan) dışında kalanların hepsi Alevidir. Esasen Piranlıların gerek halen konuştukları Kurmanç Kürtçesi, gerekse bu konuda kendilerince herhangi bir iddiada bulunulmaması nedeniyle Sinemilli oldukları şüpheli görülmektedir." (Sinemillioğlu, 2005: 46-47).

Sinemillioğlu'nun yukarıda belirttiği *Sinemilli sınır taşı* günümüzde, Gücük ile Kangal köyü arasında ikinci kilometrede, Bor mevkiinde, Kangal (İkizpınar) köyünden Karahasanoşağı Yusuf Edizer ile Gücük Köyü'nden Hamza Halar lakaplı Ali Hazer'in tarlaları arasındaki sınırdaki bulunan beton elektrik direğinin dibinde, yatık vaziyette durmaktadır. Yörede yaşayanlara göre bu taş; Karahasan ile Sinemilli aşiretinden ileri gelenlerin ortak kararıyla aşiretlerin ilk arazi paylaşımı sırasında dikilmiştir. Bu önemli etnografik belgenin bulunup korunması için defalarca bulunduğu bölgeye gittim (Görüşme; Hacı Karataş-Ali Gülçiçek: 10 Mayıs 2013). Yöre halkının yakın tarihine ait önemli bir yeri olan bu kültürel malzemenin, tarih bilinci olanlarca bir şekilde korunması gerekmektedir.

Kürt Aşiretler üzerine çalışma yapanlardan birisi Mehرداد R. Izady'dır. Ona göre Sinamini veya Sinan aşireti Malatya'nın güney, kuzey ve kuzeybatı kesimleri ve Anteb'in kuzey kesimlerinde yaşar, Laki Dili konuşurlar ve Alevidirler. Aşiretlerin Güney Öbeği içerisinde yer alan Sinaminliler (Sinan), Tuz Gölü'nün doğusunda yaşar, Dımili konuşurlar (Izady, 2007: 176-177). Yazarın Sinamini aşireti ile ilgili olarak yazdıkları bundan ibarettir.

Dersim çevresindeki Sinemilli aşireti ile ilgili ilk yazılı kaynak bırakanlardan birisi, Erzincan valisi Ali Kemali Aksüt'tür. Ona göre Dersim bölgesindeki dede ocaklarından birisi Sinemilli Ocağı'dır. Dersim'de Sinemilli Baba Ocağı yanında Sinemilli köyleri; Keban yöresinde, Abbasiyan, Kulyan, Milyan, Pulyan, Miraliyan'dır (Ongan, 2011: 12-13). Bu kaynakta dede ocağının adı Sinemilli Baba şeklindedir.

Ağırlıklı olarak Alevi toplulukları ve dede ocakları üzerinde çalışmaları ile tanınan V. Saltık'ın tespitleri ise şöyledir. "... *Bir kısım Sinemilliler Elağ'ın Sün köyünden geldiğini söylerken, bir kısmı da Milli Oymağından geldiklerini söylerler. Her iki sav da doğrudur, şöyle ki: Sinemilliler Seyit değiller. Yani Hz. Muhammed ve Hz. Ali'nin döl evlatları değiller. Şeyh Sinemil'den gelenler Kara Pirbad'lılarla akraba olup, Hz. Muhammed'in amcası Şeyh Abbas'tan gelmektedirler. Onlar uzun süre Kürtler arasında kalıp Kürtleştiler. O bölgedeki Kürt Oymağı da Milli Oymağı idi. Milli oymağının bir bölümü, kendileri ile bütünleşen şeyhleri Sinemilliler ile birlikte Anadolu'ya geldiler. İşte Sinemilliler'in bir bölümünün kendilerini Milli Oymağından saymaları bundandır. Yani Sinemilliler'in hepsi Şeyh Muhammed Şembekî'den gelmiyorlar. Önemli bir çoğunluğu Kürt'türler. Milli oymağının büyük bir bölümü bu gün Viranşehir'de yaşamaktadırlar.*

Sinemilliler Ağuiçen ile birlikte gelip Elağ'ın Sün köyü civarına yerleştiler. Ancak 13. yy. sonlarına doğru Ağuiçen'in oğlu Koca Seyit ile birlikte Erzincan'a geçtiler. Şeyh Nadar Erzincan'da kaldı. Onun soyu Erzincan Vaver ve Kemah Nekkaroğlu köylerinde oturmaktadırlar. Diğer kardeşler Elbistan yöresine göç ettiler. Şeyh Kalender Elbistan Kantarma köyüne yerleşti. Burada ocağını kurdu. Sinemilli Aziz ve Haydar kollarından gelenler: Emir Uşağı, Zeynep Uşağı, Alibey Uşağı, Sofular, Çiğil, Nargile (Nergele kastedilse gerektir.) ve Amber (Günümüzde Ambar) köylerinde yaşarlar. Yukarıda da belirttiğimiz gibi bunların çoğu Milli Kürt oymağındandır. Onlar aşağıda vereceğimiz soy ağacından anlaşılacağı gibi, Şeyh Sinemil aracılığı ile Şeyh Muhammed Şembekî'ye, oradan da Şeyh Abbas'a ulaşmaktadırlar.

Şeyh Abbas (Hz. Muhammed ve Hz. Ali'nin amcası), Şeyh Abdulla, Şeyh Ahmet, Şeyh Birladi (Senhad), Şeyh Şerafettin, Şeyh Alaaddin, Şeyh Muhittin, Şeyh Hasan, Şeyh Bekir, Şeyh İlyas, Şeyh Ecdat, Şeyh Şakir, Şeyh Bekir, Şeyh Cebrail, Şeyh Mahmut, Şeyh Muhammed Şembekî, Şeyh Rüstem, Şeyh Habib, Şeyh Ahmet, Şeyh Samet, Şeyh Sinemil Şeyh Kalender Şeyh Nadar, Şeyh Haydar Şeyh Aziz. (Saltık, 2004: 223-224). *(Sayın Saltık, bu bilgileri hangi kaynaktan aldığını dair dipnot düşmediğinden, yazdıklarına şimdilik, yeni bilgiler açığa çıkıncaya kadar ihtiyatla karşılanması doğru olur düşüncesindeyim.)*

Derviş Çimli dedelerden Kalender Kaya; Veli Saltık'ın notundaki Haydar'ın soyu ile ilgili bilgilere itiraz etmektedir. “Haydar'ın evlatlarının bir kısmı Pazarcık'ta Dedeler köyünde Koca Şığraş Ocağı diye anılmaktadır. Biz Derviş Çimli dedeler, Koca Şığraş'ın evlatlarıyız. Bu konuda elimizde Behzat Atasoy dede tarafından saklanan, Alaattin Keykubat döneminden bu yana, değişik zamanlarda Osmanlı padişahlarınca da onaylanmış beratımız var. Duyduğuma göre, elimizdeki beratlar Hacı Bektaş Veli döneminden daha önceki bir tarihte verilmiştir. Erdebil Dergâhı ile de bir bağımız yoktur. Elimizdeki beratların tercüme ve tefsirini amca zademiz olan Hüseyin Aldoğan dede yapmaktadır.” (Görüşme, Kalender Kaya-Derviş Çimli Dede: 15 Mayıs 2012).

Sultan Sinemil evlatlarından, Pazarcık Başpınar köyünde yaşayan, atalarının gerçek adının Mehmet olup, Şığraş'ın ise Mehmet'in lakabı olduğunu söyleyen, Mehmet Başpınar Dede de, Veli Saltık'ın verdiği bilgiler konusunda şunları söyledi. “Yukarıdaki satırlarda verilen bilgilerin, biz Sinemilli dedeler ile hiçbir bağı yoktur. Yukarıdaki bilgilerden Sultan Sinemil'in dört oğlunun adı doğru verilmiştir. Diğer bilgilere ise katılmıyorum”, dedikten sonra, ileri bir tarihte kendilerindeki ve yukarıda yazılanlardan farklı bilgiler içeren şecereyi vereceğini söyledi (Görüşme, Fatma Başpınar - Mehmet Başpınar: 16 Mayıs 2012).

Sinamaninli-Sinaninli Aşireti: Aşiretler ile ilgili, oldukça eski ve birinci el kaynaklara dayanan geniş bir çalışması olan İ. Bozkurt'un değerlendirmesi ise şöyledir:

Gaziantep civarında (Maraş-Pazarcık) yaşayan geniş bir aşirettir. William Eagleton kitabında bu aşiretin nüfusu 2500 aile olarak verilmektedir. Yine William'a göre bunlar, Farsça'ya yakın bir lehçe (Kürtçe) kullanmaktadırlar. Geneli Şia'dırlar. Günümüzde kendilerini Sinemilli olarak adlandırmaktadırlar. Her ne kadar William bunların Şia olduğunu söylese de, günümüzde bölgeye has bir Alevi inancına talibidirlar ve mevcut Şia mezhepleri ile pek alakaları yoktur. Zira inançları açısından aralarında bariz farklar bulunmaktadır. Ancak ilkeleri açısından İsmaili mezhebi ile yakınlıkları bilinmektedir. Maraş'a ne zaman yerleştikleri belli değildir (Bozkurt, Tarihsiz: 347).

Bozkurt'un savını yeryer doğrular nitelikte başka kaynaklarda bilgiler bulunmaktadır. Sinemilli aşireti içerisinde bulunan topluluk adları ile bazı araştırmacılarca Nizari İsmaililer'den sayılan Nusayri aşiretlerinin kollarının bazılarının isim benzerliği vardır. Nusayri aşireti içerisindeki bu adlar Sinemilliler'de olduğu gibi eski Alevi guruplarının adıdır. Nusayri aşiretler kendi içlerinde dörde ayrılırlar. Haydariler, Şemsiye-Şimaliler,

Kelaziye-Kameriler ve Gaybiye (Bozkurt, Tarihsiz: 360). Haydari ve Şemsi kollarından dolayı bu sav üzerinde düşünölmeye değeri diye düşünüyorum.

Ocak etrafında toplanan küçük kümelerin daha önce hangi topluluktan koştukları, dede ocağının musahip ve üst ocağı gibi sorular yanıtız kalmaktadır. Bu bakımdan sözlü gelenekten yazıya dökölmüş her kaynağın bilinmesi gelecekte yarar sağlayacaktır. Sözlü Gelenekten yazıya aktarılmış bir not şu şekildedir:

Malatya Arguvan ilçesi Ermişli köyünden olup, Maraş Pazarcık ilçesinde, İmam Cafer Ocağından olduğunu söyleyen dede aileleri oturmaktadır. Bunlardan Seyyid Bakır (Seydo Sağır) Dede, Sinemilli aşiretinin isteğı üzerine, 1946 yılında, Pazarcık Maksutuşağı köyüne göçtüklerini söylemektedir. Sinemilli dedelerinden Ali Çallo Dede'nin kızı Sultan Ana ile evli olan dede, "... Bizler Sinemil dedelerinin piri, Sinemil aşiretinin mürsitleriyiz. Sinemil aşireti bize bağlıdır" diyor (A. Aydın, 2003: 147). Sözlü gelenekte yaşayan bilgiler yer yer çelişkiler ile dolu olsa bile, derlenip kayıt altına alınması gerekmektedir. Bu konuyu Pazarcık'ta Sinemilli dedelerden Mehmet Başpınar'a sordum, şöyle yanıtladı:

"Maksutuşakları Sinemilli aşireti içinde sayıca az olan bir gruptur. Bunların dedeleri Sinemilli ocağından Kalender kolundandırlar. O zaman; Seydo Sağır Dede Maksutuşağı, Zeynepuşağı kollarının dedelerinin piri, andığımız bu aşiret kollarının da mürsididir. Aşiret içindeki diğer talip kolları ile bir bağları yoktur" (Görüşme, Mehmet Başpınar: 16 Mayıs 2012).

Derviş Çimli dedelerden Kalender Kaya, bu konuda şöyle diyor. *"Sinemilli dede ocağından Kantarma'da yaşayan Kalenderler kolundan dedelerin piri ve mürsidi Koca Seyitlerdir. Koca Seyitler Ağuçan ocağındandırlar. Derviş Çimli dedelerin de hem pirleri hem mürsitleridirler"* (Görüşme, Kalender Kaya: 15 Mayıs 2012).

Koca Seyyid'in içinde bulunduğu ve Sinemilli Dede Ocağı'nın mürsit ocağı saydığı Ağuçan Ocağı Ağuıçen ve Karadonlu Can Baba Ocağı diye de bilinmektedir. Ağuçan ocak merkezi, Tunceli ili Pertek ilçesi Karabakır (Bargini) köyündedir. Ağuçanlılar, Mir Seyyit, Köse Seyyit, Seyyit Mençek ve Koca Seyyit adlı dört kola ayrılmaktadırlar. Ağu içen Seyyit Mençek olarak bilinmektedir. Tunceli ve Elazığ Sün köyünde bulunurlar (Üçüncüoğlu, 2009: 31).

Yukarıdaki metni okuyup değeriendiren; Sinemilli Dede Ocağından, Pazarcık'ta yaşayan; Şığraşanlı dedelerden Mehmet Başpınar; *"Bizler Sinemil'in oğlu Haydar'dan gelmeyiz. Bizim pirlirimiz Zeynel Abidin dede ocağının dedeleridir. Zeynel Abidin Ocağı'ndan*

dedeler, taliplerimizin de müriştileridirler. Malatya Arzuhan Mineyik köyünde oturan Zeynel Abidin Ocağı'ndan Kara Dedeler diye adlandırılan dedelerden Mamo Temiz (Mubarrem Temiz'in babası) mürişdidir. Mineyikli Kara Dedeler Doğanşebir'e bağlı Çıglık köyünde yaşayan Alimollah dedelerin de pîridir” diye konuştu.

Konuyu çalışanlardan Ayfer Karakaya Stump'un tespitleri de yukarıdaki özet bilgiler ile örtüşmektedir. Onun sözlü gelenekten derlediklerine göre, Sinemilliler Harput tarafından Maraş çevresine 1700 yılları sonrası gelmişler. Sinemilli dedelerin ellerindeki belgelere göre, Elazığ Keban ilçesi Piran (Akgömlek) adlı yerleşim yerinde, Sinemilli topluluğunun atası sayılan, Horasan çıkışlı kabul edilen, Sultan Sinemil'e ait bir türbe bulunmaktadır. Sözlü gelenekte anlatılanlara göre, Sultan Sinemil'in dört oğlu vardır. Bunların isimleri, Kalender, Nadar, Aziz ve Şems veya Haydar'dır.

Dedelik Elbistan çevresine yerleşen Kalenderler kolunda kalmıştır. Kalenderin Meryem, Hatun ve Fate adlı kızlarından çoğalan torunları önce Gürün Deveçayırı, sonra da sırası ile Elbistan'a bağlı Höyücek (Meyrikan/Meryemuşağı), Kastal, Gücük ve Kantarma köylerine yerleşmiştir. Kalenderin dört erkek çocuğu ise Bavan/Babalar diye adlandırılmışlardır. Bu dört kol, Dalli/Delil Uşağı, Dedan/Dedeler, Kalan/Kalolar, Memikan/Memikuşağı diye anılmaktadır.

Sinemilli Ocağı'nın en önemli yerleşimi olan Elbistan Kantarma köyündeki dedeler Dedan kolundandırılar. Dedanlardan dört kabile oluşmuştur. Kendi iç hiyerarşileri olan Dedanların Bektaşan/Bektaşlar kolu, köyün en önemli dede ailesi olarak kabul görmüştür. Bektaşan/Bektaşlar kolu, “mal'e dede” yani “dede evi” olarak adlandırılmışlardır.

Harput tarafından çıkan Sinemilli ana kolu Maraş çevresine yerleşmiştir. İkinci kol ise Erzincan çevresine göçen Nadarlar dede koludur. Erzincan'daki Sinemilli Nadarlar, Maraş Sinemilli aşiretinden olanlar gibi Kürtçe ve Türkçe dillerini değil sadece Türkçe konuşmaktadırlar. Sözlü gelenekte anlatılanlara göre, Nadarlar da önce Maraş'a daha sonra Erzincan çevresine göçmüşlerdir. Dede soylu olan Nadarların, Kalenderlerin içerisinde ayrılıp Erzincan'a göçtükleri de sözlü gelenekte anlatılmaktadır. Erzincan'daki Nadarlar Şems ve Haydar adlı kardeşlerden bahsetmemektedirler. Erzincan'da yerleşik olan Nadarlara göre, Sultan Sinemil'in dört değil beş oğlu olmuştur. Bunlar, Kalender, Aziz ve Nadar'ın dışında, Erzincan'a yerleşen Süleyman ve Ahmet'tir. Bunların kendi adlarına kurdukları köyler, Erzincan Kemah Dereköy (Nadaroğlu), Erzincan merkeze bağlı Süleymanlı ve Ahmediye köyleridir. Erzincan

kolunun 16 yüzyıl kayıtlarında adı geçen Karpuzahuru köyü ilk yerleşimleri olarak adlandırılmaktadır. Ayfer Karakaya Stump, ulaştığı bilgileri değerlendirdikten sonra, Erzincan'daki yerleşimlerin Nadar'dan birkaç kuşak sonra kurulduğu kanısındadır.

Azizler kolundan olanların yol ve aşiret önderleri Maraş Pazarcık ilçesi Bozlar beldesi Saray köyünde yaşamaktadırlar. Sinemilli Ocağı rehberleri Memikan/Memikuşağı kolundandırlar.

Sinemil'in Şems adlı oğlundan çoğaldığı söylenen Şemsikanlılar ise ağırlıklı olarak Elbistan çevresindedir. Şemsikanlılar ile Haydaranlıların akraba oldukları söylenmekte ise de bunların sonradan topluluğa karıştıkları sanılmaktadır. Sinemilli aşireti yöreye göçmeden önce 16. yüzyılda Maraş çevresinde Haydarlu adlı bir cemaatin varlığı bilinmektedir. Sinemilli aşiretinin sosyal yani dünyevi liderliği ise Pazarcık çevresini yurt tutan Azizler koluna aittir (Karakaya Stump, 2006: 19-16).

Ayfer Karakaya, Sultan Sinemil adına, Erzincan ve Divriği merkezli Kara Pirbad Ocağı'na ait yayımlanmış şecerelerde rastlandığını, Sultan Sinemil ile ilgili yazıya geçmiş en eski bilgilerin ise İngiliz Binbaşı Noel'e ait olduğunu kaydetmektedir. Binbaşı Noel anılarında, Aksu (Abe Spi) vadisinden tırmanarak Hasan Ağa Sarayı denilen Sinemilli aşiretinden Hasan Ağa ve Tapu Ağa'nın kışladıkları köye vardıklarını anlattıktan sonra, Sinemilli adının oluşumunu şöyle anlatıyor:

“Altı yüzyıl önce Harput'un Gümüş madenlerinden buraya göç ettik. Orada hamile olan bir genç kız yaşamaktaydı. Onu canlı canlı gömdüler. Kapatıldığı kabirde (Kürtçe Sin) çocuğunu doğurdu ve onu emzirirdi. Sonunda yoldan geçen birisi, bebeğin ağlamasını duydu ve mezarı açmak için adam topladı. Çocuk büyüdü ve “Mezardan gelenler” (Sinemilli) diye anılan aşiretin kurucusu oldu. “Sinemilli dedeleri eskiden kendilerini, Sultan Sinan oğullarınız, diye tanıtırarmış” (Karakaya Stump, 2006: 38).

Eski kaynaklarda Sin bir aşiret ismi olarak Irak'ta geçmektedir. Derviş Paşa'dan derlenen bilgilere göre; İran tebaasından olup, Irak'ta kışlamak üzere gelen Kürt aşiretler içerisinde Sin Aşireti, Bitvin, Köysançak, Erbil Kışlaklarında 400 çadır olarak gözükmektedirler. Bilindiği gibi Sultan Sinemil'in Elazığ'a bağlı köyünün bulunduğu yörenin adı Piran'dır. İran tebaasından olup, Irak'ta Sin aşireti ile aynı kışlaklarda kışlayan diğer aşiret ise yine İranlı aşiretlerden olup Piran adını taşımaktadır. Piran aşiretinin hane sayısı 1000'dir (Marufoğlu, 1998: 121).

İran coğrafyasından kıslamak için Irak'a gelen Kürt aşiretlerin inançları belirtilmemiştir. Ancak Musul ve Şehrizor'da yaşayan Iraklı tüm Kürt aşiretleri Şafii mezhebindedirler. Buradaki Kürtler arasında en yaygın tarikat ise Nakşibendiliktir. Bölgedeki tümü Şafii olan Kürt aşiretlerinin dışında az sayıda Yezidi de bu bölgede yaşamaktadır. Türkmen iken Kürtleşmiş oldukları sanılan Hz. Ali'yi Tanrılaştıran Kakailer Kerkük Dakuk ve Erbil Kelek'te yaşamaktadırlar. Kakai ve Yezidilerin dışındaki tüm Kürt aşiretleri Şafii inançlıdır. İnanç ayrılıkları Şah İsmail, Yavuz Selim kapışması döneminde de çok belirgindir. Bu dönemde Yavuz Sultan Selim, Şah İsmail tarafını tutmamaları için, Kürt ve Türkmen emirlerine, Aşiret şeyhlerine Bitlisi İdris'i gönderir. İdris-i Bitlisi, bunların oturdukları yerler, ocaklık ve yurtluk olarak kendilerine verilmesi karşılığında Osmanlı'ya tabi olmalarını sağlamıştır (Marufoğlu, 1998: 32).

İdris-i Bitlisi, Yavuz Sultan Selim ve İslam alemine yaptığı bu katkılardan sonra, Kürt Beyi Şeref Han da Safevi ordusundan Tekeli Yeğen Han ve Kurtçubaşı ordusuna karşı kahramanca karşı koyduğu için, yöre halkınca "Hanşeref" lakabıyla anılmıştır. Bu savaşlar Cizre beylerinin istiklal savaşı olmuştur (Yaşın, 1983: 16-17).

Yöre halkınca çok merak edilen bu konu ile ilgili detay bilgi Sözden Yazıya Elbistan Nurhak Ekinözü Afsin" adlı kaynakta Şah İsmail ile ilgili bölümde yer almaktadır.

Sinemillilerin Erzincan Kolu Nadaroğulları

Sinemilli aşiretinin sözlü geleneğine göre, Sultan Sinemil'in oğullarından birisi, Erzincan Kemah taraflarına gitmiştir. Buraya giden Sinemil'in oğlunun adı sözlü geleneğe Nadar/Nazar olarak geçmekte ve Nadar adı Ebul Vefa ile birlikte anılmaktadır. Bir kaynakta, Seyyid Şeyh Ebu'l Vefa evlatlarından Haydar Abdal'ın torununun adı Seyyid Nadar'dır. Ayrıca Ebu'l Vefa Seyyid Garim silsilesinde de Seyyid Hasan Sultan, Sultan Sinemil, Seyyid Nadar'a uzanmaktadır (Kekil, Tarihsiz: Belgeler 2).

Nadarlar ile ilgili bilgilerin bir kesitini Sinemil oğullarından Nadar/Nazar torunlarından Seyit Kaya (Eroğlu)' dan, Nadaroğullarının ilk yerleştikleri Kemah Nadaroğlu Köyü (günümüzde İncedere) ile ilgili bilgileri ise yerleşim yerinde görüştüğüm Haydar Duman'dan aldım.

Sözlü geleneklerine göre Sultan Sinemil evlatlarının tümü, bilmedikleri bir nedenle Piran çevresinden göçüp, Maraş Elbistan taraflarına gitmişler. Kantarma köyünde

yaşadıkları bir olay üzerine Nadar, (Ellerindeki şecere çevirisinde Nazar), Veli, Bekteş ve Küçük Dedeler, 1730-1750 yılları arasında Kemah'ın doğusunda bir yere gelip konaklamışlar. Nadar, Munzur Dağı'ndan Kuzeye akan Deliçay kenarına yerleşmiş. Kardeşi Veli Ağa (Ağa terimi Seyit Kaya'ya aittir) Erzincan Vağaver köyünü kurmuş. Burası günümüzde Erzincan Cumhuriyet Mahallesi'dir. Nadar/Nazar'ın diğer kardeşleri Bekteş ve Küçük Dede Erzincan merkez köylerinden olan Ahmediye'ye yerleşmiş. Daha sonra bunlar Elazığ Keban Piran köylerinden Bayındır'a göçmüşler.

Sinemilli oğullarından olup, Kantarma köyünden sonra Erzincan'a gelen Nadar/Nazar, Veli, Bekteş ve Küçük Dede'nin mezarlarının ise nerede olduğu bilinmiyor. Nadar'ın torunlarının mezarı, Kemah Nadaroğlu (İncedere) köyünün karşısındaki Aralık ya da Kamışlık denilen mevkidedir. Nadaroğullarının Erzincan'da ilk yerleştikleri yer burasıdır. Eski Nadaroğlu yerleşiminin etrafındaki mevki adlarından günümüze ulaşanlar şunlardır. Munzur Dağı, Kamışlık, Deliçay Deresi, Aralık, Oluklupınar Yolu, Yağca, Aska Çayırı. Munzur Dağı ile Nadaroğlu köyü arasındaki Gaban Boğazında bir sırtta, hangi Hasan Dede'ye ait olduğu bilinmeyen bir türbe bulunmaktadır. Nadaroğlu köyünde günümüzde, Nadaroğulları, Tunceli Ovacık'tan gelen Demanlı, Aslanuşakları ve Baba Mansur talibi olduklarını söyleyen aileler yaşamaktadır.

Alhas Aşireti

Çoğu aşiretler gibi Alhas Aşireti ile ilgili hem sözlü hem yazılı kaynaklar oldukça sınırlıdır. Kabul gören Hormek Aşireti Hısn-ı Mansur (Adıyaman) şeceresine göre: Dünüli (Dümülli) aşiretinin Delihasanlar boyundan Alidost ve Cafer adlı kardeşlerin soyundan, Xıran ve Alhas aşiretinden oluşmuştur. Siverek Kömekavak (Alhas) köyünde yaşayan Piranlar'ın Alhas kolu ile komşu Halilan aşireti ile yayla sorunu yüzünden çıkan kavgada çok sayıda adam ölür. Bir kısmı Siverek'te kalır. Bazı akrabaları da Elbistan'a göçerler. Alhaslar, Hormek aşiretinin 24 boyundan birisidir (Tekel, 2006: 30-34).

Varto Tarihi'ndeki bilgilere göre Alhas Bey, Bingöl'ün Kığı ilçesine bağlı Karer köyünden göçüp, Muş Varto çevresine yerleşen, Alevi inançlı bir aşiretin reis ailesindendi. Kendisine dürüst ve mertliğinden dolayı "Has Ali" derlerdi. Yaşadığı bir kırgınlık nedeniyle Ağrı çevresine göçüp koyunculuk yaparak yaşamını kazandı. Daha sonra Maraş'ın Elbistan çevresini yurt edindiler. Kavimler Ansiklopedisi'ndeki

bilgilere göre ise Alhaslılar Orta Asya'dan gelen Alevi Türk boylarındandır. Sonradan Elbistan'a yerleşmişlerdir.

Danışmendname'de, Ebu'l Müslim Horasani'den, Ebu'l Müslüm Mervi diye de bahseder. Eba Müslim Horasani, 755 yılından itibaren Halifelğin Emeviler'in elinden alınıp, Abbasilere verilmesinde çok büyük rol oynamıştır (Demir, 2006: 331).

Ebu Müslim'den sonra Mazdekçi Sunbaz, Eba Müslim ölmedi, bir güvercine dönüştü diye Irak üzerine yürür. 756 yılında Merv bölgesinde el-Mukanna (Peçeli) isyanı başlar (Clot, 2007: 254). Eba Müslim adı zamanla, ezilmişlerin, yoksulların koruyucusu haline gelir. Adı etrafında efsanevi mistik bir hava doğar. Bu da lirik bir edebiyat yaratır. Ortadoğu ve Anadolu zanaatkarları ve dervişleri arasında elden ele dolaşır. Bektaşiler Hacı Bektaş'ı Eba Müslim ve yoldaşlarına bağlarlar (Clot, 2007: 254-255).

Sözlü gelenekte anlatılanlara göre Alhaslılar, Eba Müslim Teberdarları'nın kabilesi Turabilerdendir. Ebu Müslim'in lakabı da Şah-ı Teberdar'dır. Turabilerin Eba Müslim etrafında yer aldığını eski kaynaklar da doğrulamaktadır. Bunlardan birine göre Turabi lideri Turabi Han Eba Müslim taraftarıdır. "Turabi Han, Balha Buhara'dan Kandahar ve Türkistan, Türkmenistan, Kıpçağa ve Afşin Vilayetine kadar hükmeder. Türabi Han, Ebu Müslüm ile aynı dönemde yaşamıştır. Ebu Müslim'in tabutu Tamgan'dan Nişabur'a götürülür iken; İmam Hasan neslinden olan eşi Elif Hatun'un yanında; Ahmedî Zemci, Mızrabı Cihangir, Hamit İbni Hind, Sekranki İrani de bulunmaktadır. Taburun önünde on iki bin Kemberbest teberli Ayyarlar da gitmektedir. Deveyi çeken, Pir Hurdai Ahenger'dir (Mesruri Geda, 1995: 9-77-84-136-137). Turabi Han ile Turabiler bağı netleştirilmeye muhtaçtır. Ayrıca bu dönemden çok önce 7. yüzyılda Turabi deyimi Hz. Ali yanlıları için kullanılıyordu. İslamiyet'in ilk yıllarında bu inancı diğer ülkelerde yayanlara Ali'nin Şiaları, daha sonraları bunlara Turabi adı takıldı. Turabi; "Ali'ye tabi olanlar" demektir. Emevi lideri Mervan döneminde, "*Turabiyim, Ali'yi seviyorum*" diyenleri asıyorlardı (Varlık, 1995: 21-22, 135).

Tekrar geriye dönelim. Sözlü geleneğe göre, Caferi Mansur, Eba Müslim'i Abbasi sarayına davet eder. Alhas Bey Ebu Müslim'in 100 atlısının başında bu davete katılır. Eba Müslim ile birlikte saraya alınan on askerin içerisinde Alhas Bey de vardır. Halife Caferi Mansur, yörede çok sevilen Ebu Müslim'den hem korkmakta hem de onu kıskanmaktadır. Bu davetten şüphelenen Eba Müslim Horasani Alhas Bey'e; "*Halife yalmız beni buşura alacak. Ben bu durumu beğenmedim. Bir fenalık olabilir. Yarım saat sonra*

bir fenalık olmazsa gelirim. Benim tutuklanmam ya da keasta uğramam söz konusu olabilir. Şu an gidiyorum. Yarım saate kadar gelip durumun iyi olduğunu anlatacağım. Gelmezsem, siz canlarımızı kurtarın” der. Eba Müslim gelmeyince, Alhas ve adamları bir bahane ile saray dışına çıkıp kaçmış, izlerini kaybettirmek için her biri bir yana dağılmışlar.

Alhas Bey ailesiyle birlikte, Ağrı Dağı eteklerinde Horasan, Eleşkirt, Viranşehir arasında Kürtlerin yaşadığı bölgeye gelir, koyunculuk yaparak geçinir. Kendisi, “Ben Haslım, ondan bana Alihaslı diyorlar” dermiş. Bu bölgede yüz yıl kadar bir süre kalmışlar. Burada bir Alhaslı aşireti oluşmuş. Yazın yaylalarda yaşamış kışın Viranşehir’e inmişler. Yaylada bir gün avcılardan biri bir kızı beğenir. Alevi olmadığı için kızı o avcıya vermezler. Avcı ve adamları mallarını pazara götüren Alhaslılar’a pusu kururlar. Alhaslılar bunu öğrenir, pusu kuranları öldürürler. Viranşehir’dekiler orada kalır. Alhaslılar’ın bir kısmı Baraz aşireti içerisinde kalırlar. Alhas ve yakınları bu günkü yerleşim yerlerine gelir, yerleşirler. (Son cümle, ‘Alhas soyundan olanlar’ şeklinde değerlendirilir ise doğru olur.)

Küçük Alhas Bey Akçadağ, Doğanşehir, Elbistan arasına geldiği zaman; Harun, Bekir ve Alhas adlı üç kardeşirler. Harun’dan Harunuşaklılar, Bekir’den Bekir Uşaklılar, Alhas’tan ise Alhaslılar köyü oluşmuştur (Öztoprak, 2007: 31-33).

Alhas aşiretinde olduğu gibi, Ebu Müslim’in kimliği ile ilgili çok değişik rivayetler bulunmaktadır. Bunlardan birisi Zeydan Cici’ye aittir. Onun tespitlerine göre Eba Müslim Horasani; kendisinin İran’ın meşhur Büzü Cumhuriyet sülalesinden geldiğini söylüyormuş. Gerçekte ise Ebu Müslim’in babası, İran Merve şehrine üç fersah uzaklıktaki Mahva köyü ile çevresindeki birkaç köyün sahibinin oğludur. Babası ticaret için Kafe’ye keçi götüren Feridin Kazasının iltizamını almış etkili biridir. Eba Müslim Azerbeycan’a yakın Kayık Kazası’nda doğmuştur (Zeydan, 2010: 40). İbnul Esir’e göre, beyaz elbiseler giyen Maniheist Türkler, Ebu Müslim’i Peygamberin üstünde tutarlarmış (Avcıoğlu,1985:1376).

Mesruri Geda ise şu silsileyle Ebu Müslim’i anlatmaktadır. Teberdarların Şah’ı Eba Müslüm; “*Abdi Menaf oğlu Haşim, Haşim oğlu Esed, Esed oğlu Cüneyd, Cüneyd oğlu ikinci Esed ve Esed oğlu Eba Müslüm... Eba Müslüm Haşimi soyundan, Horasan-İsfahan doğumlu, Türkistan Merve şehrinde büyümüş, bu nedenle Türk olduğundan babsedilmiş, Hz. Ali’nin dayısının oğludur. Eşi Elif Hatun İmam Hasan neslindedir*” (Geda, 1995: 7-9).

Eba Müslim Horasani bir başka kaynakta da İsfahanlı olarak değerlendirilmiştir. Bu bilgi şöyledir. Bahtiyari Aşireti ismini İsfahanlı Bahtiyari'den alan büyük bir aşiret olup, Fadlani ismi ile Loristan'da bir devlet kurmuştur. Bahtiyari'nin kendisi ise İran'lı Mimi aşiretindendi. Bu aşiret Hafleng ve Çarleng adlı iki kola, bu kollar da malband'a (oba) ayrılıyordu. Ebu Müslim'in bu aşiretten olduğu kabul edilir (İ. Bozkurt, Tarihsiz: 388-390). Konu içerisinde yer alan aşiretler ve bağlı oldukları ocaklar etrafında gelişen tüm tarihi olaylar kaynak içerisinde verilmiştir.

- ALPARSLAN, Yaşar (Hzr.) (2010). *Eshab-ı Kefl Vukuu Sıyuu*. K.Maraş Ukte Y.
- AKSÜT, Hamza (2010). *Aleviler Türkiye-İran-İrak, Suriye-Bulgaristan İlk Yurtları-Dede Ocakları-Talip Topluluklarının Tarihi-Talip Yerleşimlerin Tarihi*, Ankara: Yurt Kitap Yay.
- ARİFİ PAŞA (2011). *Elbistan ve Maraş'ta Dulkadir Oğulları Hükümeti*. Kahramanmaraş: Ukte Yay.
- ARO, Sanna (2010). *Luviler Anadolu'nun Gizemli Halkı*. İstanbul: Kalkedon Yay.
- AŞIKPAŞA (1970). *Aşıkpaşaoğlu Tarihi*. Ankara: Devlet Kitapları.
- ATALAY, Besim (1339). *Maraş Tarihi ve Coğrafyası*. İstanbul.
- AVCIOĞLU, Doğan (1984): *Türklerin Tarihi Üçüncü Kitap*, İstanbul: Tekin Yayınevi.
- AYDIN, Ayhan (2003). *Erenler Kitabı (Alevilik Araştırma Gezi Notları)*. İstanbul.
- AYDIN, Ayhan (2009). *Aydınlar/Kanaat Önderleri/Sanatçılarla Alevilik-Bektaşilik Söyleşileri*. İstanbul: Can Yay.
- AYKAÇ, Mehmet (1997). *Abbasi Devletinin İlk Dönemi İdari Teşkilatında Divanlar (132-232/750-847)*. Ankara: TTK.
- BAYRAM, Mikail (1994). *Fatma Bacı ve Bacıyan-ı Rum (Anadolu Bacıları Teşkilatı)*, Konya.
- BİRDOĞAN, Nejat (1995). *Anadolu Aleviliğinde Yol Ayırımı İçerik-Köken*. İstanbul: Mozaik Yay.
- BLAGA, Rafael (1997): İran Halkları El Kitabı, ----
- BOZKURT, İbrahim (Tarihsiz). *Aşiretler Tarihi*, İstanbul: Kitap Matbaası.
- CLOT, Andre (2007). *Harun Reşid ve Abbasiler Dönemi*. İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları.
- ÇAĞATAY, Neşet (1989). *İslam Dönemine Dek Arap Tarihi*. Ankara: TTK.
- DEMİR, Ramazan (2006). *Zirki Yöresi ve Seyyid Hasan Zerraki Ziyareti*. İstanbul: Palme Yay.
- GEDA, Mesruri (1995). *Eba Müslüm'ün Tabutu*. Çev. Emrullah Eraslan, İstanbul: Can Yay.
- GÖĞEBAKAN, Göknur (2002). *XVI. Yüzyılda Malatya Kazası (1516-1560)*, Malatya.
- GÖLPINARLI, Abdülbaki (1990). *Vilayetname Menakıb-ı Hacı Bektaş Veli*. İstanbul: İnkılap K.
- GROUSSET, Rene (2006). *Başlangıcından 1071'e Ermeniler Tarihi*. İstanbul: Aras Yay.
- GÜLTEN, Sadullah (2011). "Anadolu'da Bir Vefai Şeyhi: Tahrir Defterleri Işığında Bazı Değerlendirmeler". *Ank. TKHBV. Arş. Dergisi* Sayı 59.
- GÜRÜN, Kamuran (1984). *Türkler ve Türk Devletleri Tarihi*, Ankara: Bilgi Yay.
- HALAÇOĞLU, Yusuf (1997). *XVIII. Yüzyılda Osmanlı İmparatorluğu'nun İskan Siyaseti ve Aşiretlerin Yerleştirilmesi*. Ank: TTK.
- IZADY, Mehrdad (2007). *Kürtler Bir El Kitabı*. İstanbul: Doz Yay.
- KAYA, Selim (2008). *Dulkadir Beyliği Araştırmaları*. Kahramanmaraş: Ukte Yay.

- KOCADAĞ, Burhan (1997). *Doğu'da Aşiretler, Kürtler, Aleviler*. İstanbul: Can Yay.
- KUREYŞANLI SEYYİD KEKİL (Tarihsiz): *Peygamberler ile Seyyidlerin Secereleri ve Aşiretlerin Tarihi*. Berlin.
- MARUFOĞLU, Sinan (1998). *Osmanlı Döneminde Kuzey Irak (1831-1914)*. İstanbul: Eren Yay.
- MELİKOFF, İrene (1988). *Hacı Bektaş Efsanesinden Gerçeğe*. İstanbul: Cumhuriyet Kitabevi.
- MESUDİ (2004). *Muruc ez-Zeheb (Altın Bozkırlar)*. İstanbul: Selenge Yayınları.
- MUHAMMED EMİN GALİB ET TAVİL (2000). *Arap Alevilerin Tarihi 'Nusayriler'*. İstanbul: Çiviyazıları Yay.
- MURTEZAOĞLU, Cavit (2011). *Yarızım Ehli Hak Alevilerin Yirmi Dört Ulu Ereni*. Ankara: Yurt Kitap Yay.
- NOYAN, Bedri Dede Baba (1999). *Bütün Yönleriyle Bektaşilik Alevilik*. Ank: Ardıç Yayınları.
- OCAK, A. Yaşar (2011). *Ortaçağ Anadolu'sunda İki Büyük Yerleşimci (Kolonizatör) Derviş Yahut Vefaiyye ve Yeseniyye Gerçeği- Dede Garkan Emirci Sultan (13. Yüzyıl)*. Ankara.
- OĞUZ, Mevlüt (2010). *Malatya Tarihi ve Sosyoekonomik Durumu (M.Ö. 5500-M.S. 1920)*, İstanbul.
- ONGAN, İbrahim (2011). *Sevgi Yolunda. Kabramanmaraş*. Seller Yay.
- ORHONLU, Cengiz (1963). *Osmanlı İmparatorluğunda Aşiretleri İskan Teşebbüsü*. İstanbul.
- ÖZ, Gülağ (1999). *İslamiyet, Türkler ve Alevilik -Bin Dört Yüz Yıllık Mübahalefet*. Ank: Yol Bil. Yay.
- ÖZPOLAT, Latife ve Erbil, Hamdullah (Tarihsiz). *Melulî Divanı ve Aleviliğin, Tasavvufun, Bektaşiliğin Tarihçesi*, Ankara: Şahin Matbaası.
- ÖZTOPRAK, Turabi (2007). *Kültürler Mozağının Buluştuğu Aktif Köyü*. İstanbul: AK-EL Vakfı Yayınları Sayı 3.
- ÖZTUNA, Yılmaz (1989). *Devletler ve Hanedanlar İslam Devletleri 1*, Ankara.
- SALTIK, Veli (2004). *İz Birakan Erenler ve Alevi Ocakları*. Ankara.
- SALTIK, Veli (2006). *Tarihin İlk Devrimci Devleti Deylemistan*. Ankara.
- SİNEMİLLİOĞLU, İbrahim (2005). *Sinemilli Cemaati Üzerine Birkaç Söz*. İstanbul: AK-EL Vakfı Yayınları Sayı 1.
- STUMP, KARAKAYA, Ayfer (2006). *Sinemilliler Bir Alevi Ocağı ve Aşireti*, Ankara: Kırkbudak Dergisi Sayı 6.
- SÜMER, Faruk (1999). *Taribleri-Boy Teşkilatı-Destanları Oğuzlar (Türkmenler)*. İstanbul: TDAV. Yay.
- ŞEREF HAN (1971). *Şerefname Kürt Tarihi*. İstanbul: Hasat Yay.
- TAŞĞIN, Ahmet (2012). *Irak'ta Mezhep Çatışmaları Arasında Aleviler ve Bektaşiler*. İstanbul: Önsöz Yay.
- TEKER, Mehmet (2006). *Kürt Tarihinde Hormek (Albas) Aşireti*. Ankara: Kalan Yay.
- TEKİN, Abdullah (2008). *Babalılar Ayaklanması*. Ankara.
- TOGAN A. Zeki Velidi (1991). *Bugünkü Türküli, Türkistan ve Yakın Tarihi*. İstanbul:

Enderun Kitabevi.

URFALI MATEOS (2000). *Urfa'da Mateos Vekay-i Namesi (952-1136) ve Papaz Grigor'un Zeyli (1136- 1172)*. Ankara: TTK.

ÜÇÜNCÜOĞLU, A. Güngör (2009). *Tarihsel Süreçten soyadı Kanununa Sülaleler-Lakaplar Ansiklopedisi*. Ankara: Koza Davetiyeleri Mat.

VARLIK, Ali Ağa (1995). *Hanedan-ı Ehl-i Beyt Neden Hor Görüldü*. İstanbul: Can Yay.

YAŞIN, Abdullah (1983). *Bütün Yönleriyle Cizre*. Cizre Dicle Kitabevi

YAZICIOĞLU, Sıtkı (1944). *Darende Tarihi*. Ankara.

YAVUZ, Nuri (2003). *Anadolu'da Beylikler Dönemi*. İstanbul: Gündüz Eğitim Yay.

YİNANÇ, Refet ve Elibüyük, Mesut (1988). *Maras Tabrir Defteri (1563) C. I-II*, Ankara: Gazi Ün. Yay.

YÖRÜKAN, Y. Ziya (1998). *Anadolu'da Aleviler ve Tabtacılar*. Ankara.

ZEYDAN, Corci (2010). *Ebu Müslim Horasani*. İstanbul: Elif Kitabevi.

----- (2004). *Danışmendname*, İstanbul

----- (2006). *Osmanlı Vilayet Salnamelerinde Bağdat*. Ankara.

----- (1993). *İslam Ansiklopedisi*. İstanbul.

----- (1994). *İslam Ansiklopedisi*. İstanbul.

